

לזכר אבי שהיה לי אם ואב

הוריי פולה-פזל ושמעון-ז'אק איינהורן

הספר מוקדש

לשלושת בנותיי: קיקי פלדמן, פזית דמתי, שלי ניידץ

לנכדיי: שרון, מאיה, עדן, בר, רוס, עלמה, לירי

לניניי: יהלי, נועם

לאחייניות שלי: חיה שוורץ וסימה ברק, בנותיה של אחותי

הספר ראה אור בסיוע:

יד ושם
רשות הזיכרון לשואה ולגבורה
הקרן לתמיכה בספרי זיכרונות של ניצולי שואה

קבוצת עזריאלי

The Azrieli Foundation

ועידת התביעות
Claims Conference
The Conference on Jewish Material Claims Against Germany

התכנים, הנתונים והעריכה הם על אחריות המחבר/ת

הישרדות

"באביב את תשובי חזרה", שירו של שארל אזנבור, מתנגן בתוכי. כשמלאו לנכדיי שלוש, תמונות יתמותי מאם בגילם הזדקרנו לעיני. דממתי, לא הסגרתי את עברי. כשבגרו, פנו אלי הנכדים כדי לכתוב עבודת שורשים. רק אז נפתחה תיבת הפנדורה שלי, חיים ללא פינוק, ללא התערבות מבוגר.

1935 נולדתי במץ (צרפת) לאמי פולה פזל קופרמן מקרקוב, ולאבי שמעון-ז'אק איינהורן מבוכניה. הסיפור שלי נפרש וליבי מתרחב לגודל יכולת ההישרדות שלי. בשלושת שנותיי הראשונות נשמתי אמא, אבא, אחות. בגיל שלוש עולמי השתנה, נשמתי אבא, אחות. הרצון שלי לחיות היווה תוואי ומנוע.

בגיל שלוש נולדתי לעולם לא מוכר. הבזקי תמונות ותחושות מחברים אותי במטושטש לילדה הקטנה מהיותי בת ארבע, לפעילויות במסגרת בתי הילדים בהם שהיתי והתמיכה לה זכיתי מהחברה סביבי. כשגדלתי למדתי להתמודד במצבים קשים ולצמוח מהם.

היו לי אין ספור התחלות, ואלו השאירו אותי צעירה ברוחי. נולדתי עם הגיחי לעולם, נולדתי שוב כשהתייתמתי מאם, כשהוסתרתי בזמן המלחמה עד לשחרור La Résistance intérieure française, כשעליתי לישראל, וכשנכפתה עלי פרידה מאחותי. עם כל אחת מבנותיי חייתי את הינקות ואת הרצון להתאקלם במדינה ששפתה אינה שפתי, ושיריה אינם שיריי, הסתגלות שהוסיפה ליכולת העמידה שלי.

בשנות בגרותי שמעתי סיפורים על החיים הקודמים שלי מפי אבא. כל חיי נשאתי את משא הכאב שלו. חיי קשורים בעבותות אהבה אליו, ואיתו אני מזדהה. אני מוקירה אותו על התמיכה שנטע בי, על האמונה שיש אהבה בעולם, והיא תנצח. אבי היה מהות חיי, אם ואב, עמוד הענן ששמר עלי.

האם הייתי אם טובה לבנותיי מתוך החיים אליהם צמחתי? האם תמכתי בבנותיי כפי שיכולתי? פעלתי לפי מיטב הבנתי.

אמי פולה פזל איינהורן (לבית קופרמן)

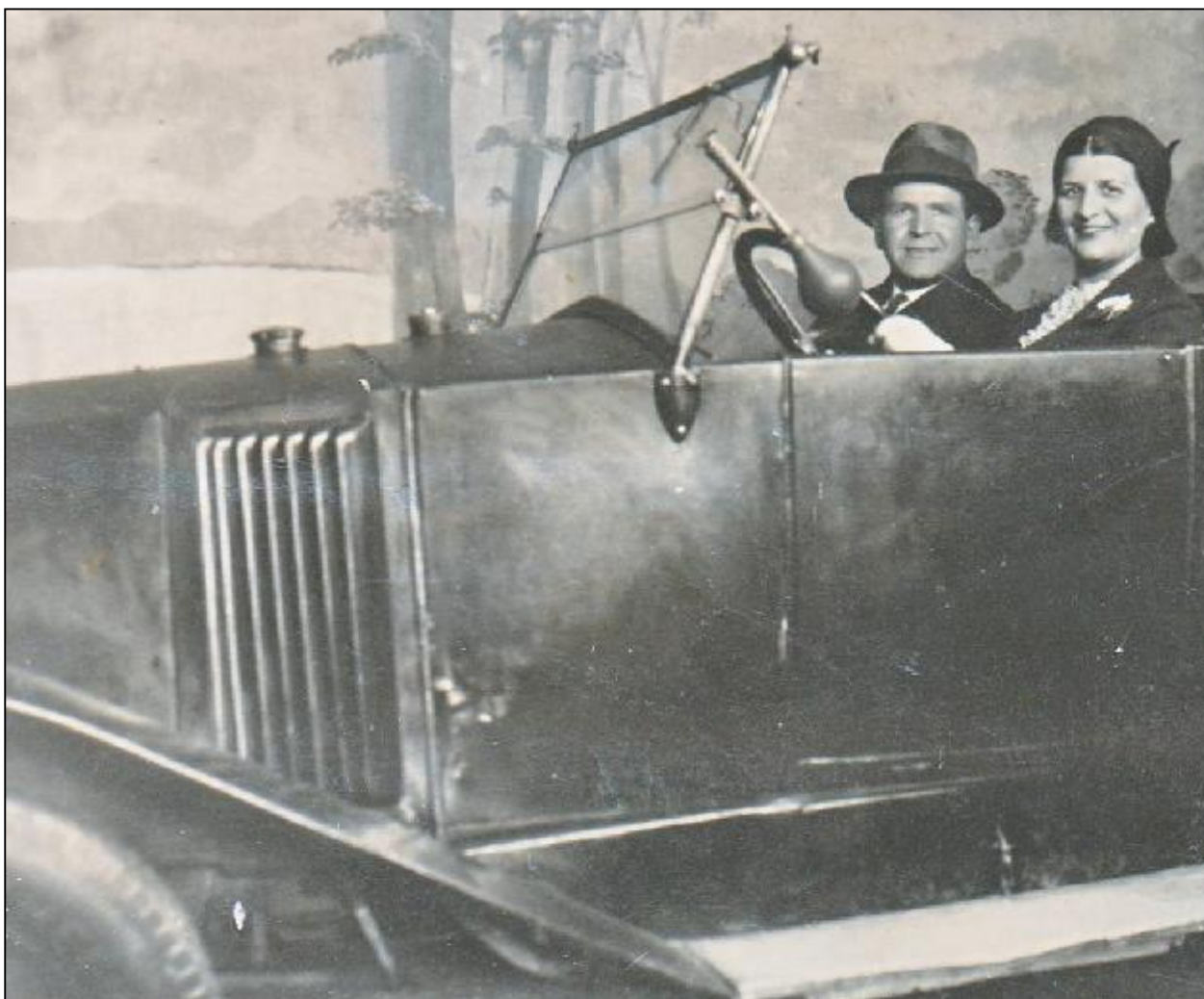
שנת 1949 מרגשת אותי, שנה של פרידות והתחלות חדשות. לא ידעתי מה צופן בחובו העתיד עבורי. הלכתי כבחשכה ללא ליווי וללא תמיכה רגשית, על אף המצב השתלבתי, והכינוי "עולה חדשה" שדבק בי ליווה אותי בתחילת דרכי.

לאבי היה אלבום תמונות, ממנו הייתי מודרת במשך שנים ארוכות. רק כשבגרתי התוודעתי לדמויות המביטות ממנו, ואמא החזירה לי מבט. מהסיפורים למדתי עליה ועל חיי הילדות המוקדמים שלי לצידה.

שנתיים קודם כתיבת הספר ביקרתי במרכז פומפידו בפריז, מקום שהכרתי עוד משנת 1977 השנה שנפתח. חזות המרכז בולטת בצבעיה העזים, ובתוך המרכז מוצגות תערוכות מתחלפות בנושאים אומנותיים, ביניהם צילום;

באותו ביקור התלווה אלי חברה, ותוך כדי שיחה עברנו סמוך למרכז פומפידו. "בואי נכנס פנימה, כדאי לראות" הצעתי לה. היא הסכימה, וכשהגענו לקרבת המקום, קלטה עיני את השם "מץ". כשקראתי את הכרזות שהובלטו נודע לי שנפתח מרכז פומפידו חדש בעיר, שאני לא יכולה להישאר אדישה כלפיה, מקום שתמיד מחזיר אותי שנים אחורה.

סיפרתי לפקידת הקבלה שנולדתי במץ, והיא גילתה התעניינות רבה למשמע דבריי, ושאלה אותי פרטים הקשורים אלי. עניתי לשאלותיה והפכנו חברות לרגע.

הורי פולה פזל קופרמן ואבי שמעון-ז'אק איינהורן במץ

וגם את שנעלמת בבוא הגשם	על ראשינו שוב נושרות טיפות של גשם
שפרחת פתאום כרוח סערה	רוח סתיו עלי זהב בכל פיזרה
לא נזיל דמעות ולא נקרא לך שוב מפני ש ...	שוב נמתין לשמש, נצפה ונחכה ש ...
באביב את תשובי חזרה	באביב היא תשוב בחזרה
נחכה לך בחדרנו כל החורף	ערוכים החצבים על אם הדרך
נחכה לך ובשמך תמיד נקרא	בשדה גם סיתונית התעוררה
לא נצא אחרייך לחפש כי אין כל צורך	כל הנרקיסים אספו עלים, קיפלו כותרת
הן באביב את תשובי חזרה	אך באביב הם ישובו חזרה
על ראשינו שוב נושרות טיפות של גשם	כבר סובב לו נחליאלי בגננו
רוח סתיו עלי זהב בכל פיזרה	בשדותינו עפרוני אומר שירה
אנו עוד נמתין לך, נחכה ונצפה	כל יוני הבר התעופפו מחלוננו
ש... באביב את תשובי חזרה	אך באביב הם ישובו חזרה

מעולם לא חשבתי על החיים שהיו להורי בצעירותם ועל השפה הסלאבית שהתנגנה ברחובות בהם צעדו. איני זוכרת מאום מדמותה של אמא רק בבואת תמונותיה מספרת לי שהיתה אישה יפה ותמירה ושיער שחור עיטר את ראשה. ימיי חלפו ללא דמות אם להזדהות איתה. אמא נולדה בקרקוב שהיתה בירת גליציה של אוסטרו-הונגריה, עיר המלכים עם מצודת וואוול ונהר הויסלה החותך אותה לרוחבה. השפה הפולנית התנגנה באוזניה והשתרבה בלשונה. ואני, על אף מוצאי הסלבי, חייתי כמו לא היה אתמול, וכל עולמי טבל בשפה הצרפתית ושירתה הענוגה, כמו גידלה אותי אם צרפתייה, כמו לא היו לי שורשים, כמו לא היתה לי מורשת משפחתית שספגתי עם חלב-אם.

הורגלתי לחיות במחיצת משפחה בת שלוש נפשות: אב, אחות ואני. בעיני הילדה שלי אבא נראה גבוה, סמכותי, חשוב, מורס, איש נערץ ואהוב. שיער ראשו סמיך ובהיר, היה משוך לאחור, לא הסגיר את גילו, מה שהוסיף תחושה שיש לי אבא צעיר לנצח, ונטע בי בטחון בחיים. מבעד פניו הטובות ניבטו עיניו החומות, וקולו נעם לאוזניי. הוא ספג מסורת יהודית, ציונות, מה שכיוון את התנהלותו בחינוך העתידי של אחותי ושלי. הזדהיתי עם היותו אלמן, ועם נפתולי חייו, יכולת ההישרדות וההסתגלות שלו לשינויים שהגורל זימן לו, בעיקר כשהייתי ילדה קטנה ואבא היה רחוק ממני במחנה.

1925 - ההגירה של הוריי מפולין לצרפת

שנים אחדות לאחר מלחמת העולם הראשונה, ארבע שנים לפני המשבר הכלכלי העולמי, עקרו הוריי מערבה לצרפת כדי להיטיב את מצבם. בעקבות ברוצ'ו ואח נוסף של אמי, שהתיישבו בגרמניה, החליטו הוריי לעקור מפולין ולהתיישב בארץ זרה לשפתם. הם עברו דרך גבול פולין לגרמניה, שנחשבה לתרבות העליונה באותם ימים, והתיישבו בצרפת על גבול גרמניה מתוך מחשבה להיות קרובים לבני משפחת אמי.

התרבות והשפה הצרפתית היו אהובים על יהודי מזרח אירופה והם ראו בגרמניה ובצרפת מדינות עליונות ומתקדמות ששפתן נעמה לאוזניהם. הם הפכו מאזרחים פולנים למהגרים צרפתים תושבי מץ.

שפה אחרת התנגנה באוזניהם, "עולם אחר" נפרש בפניהם, עולם שלא הטיבו להכיר, עולם שונה מזה שידעו קודם. הורי צלחו את המשבר הכלכלי, והיטיבו לבנות את חייהם. שבע שנים לאחר שהיגרו, אחזו בבתם הבכורה - אחותי אנטואנט.

אני ואחותי במץ

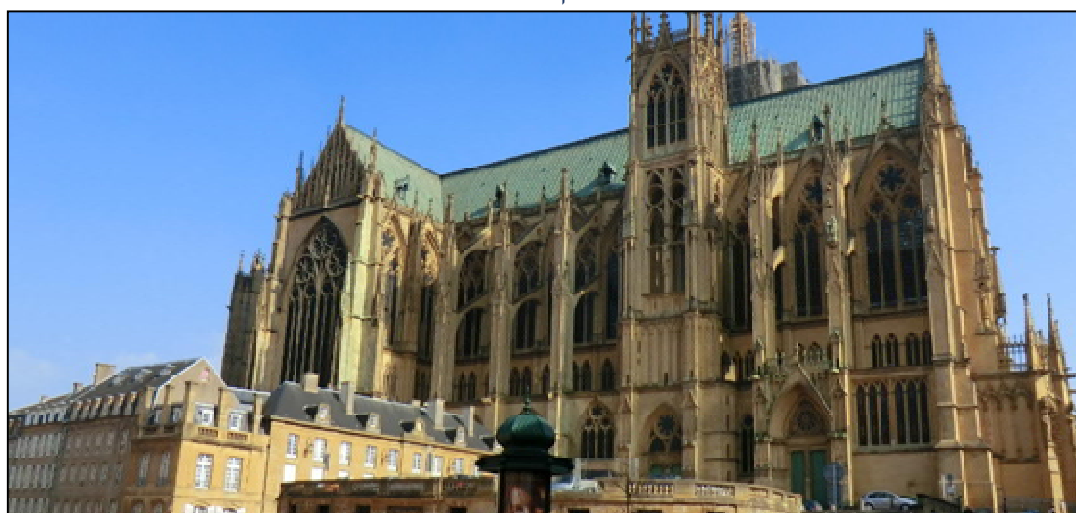
בהפרש של שלוש וחצי שנים מאז לידת אחותי, הגחתי לאוויר העולם, והפכנו למשפחה בת ארבע נפשות. למדתי לחיות לצד אחותי, שאופייה היה שונה מאופיי. למדתי מהדוד שלי על

דמיונה לאמי בצבע שיערה. דמותה של אמא השתקפה מבעד פניה של אחותי, ואהבתי אותה עם נעימת קולה ושיניה הצחורות.

מץ (Metz) בצפון מזרח צרפת באיזור הלורייין, לאורך נהרות Moselle ו-Seille, עיר טובלת גנים וטיילות. בעיר העתיקה שוכנת קתדרלה גותית בריבוי חלונות-זכוכית צבעוניות, שצויירו בידי אומנים שונים.

מץ במפה

הקתדרלה בעיר מץ בצרפת

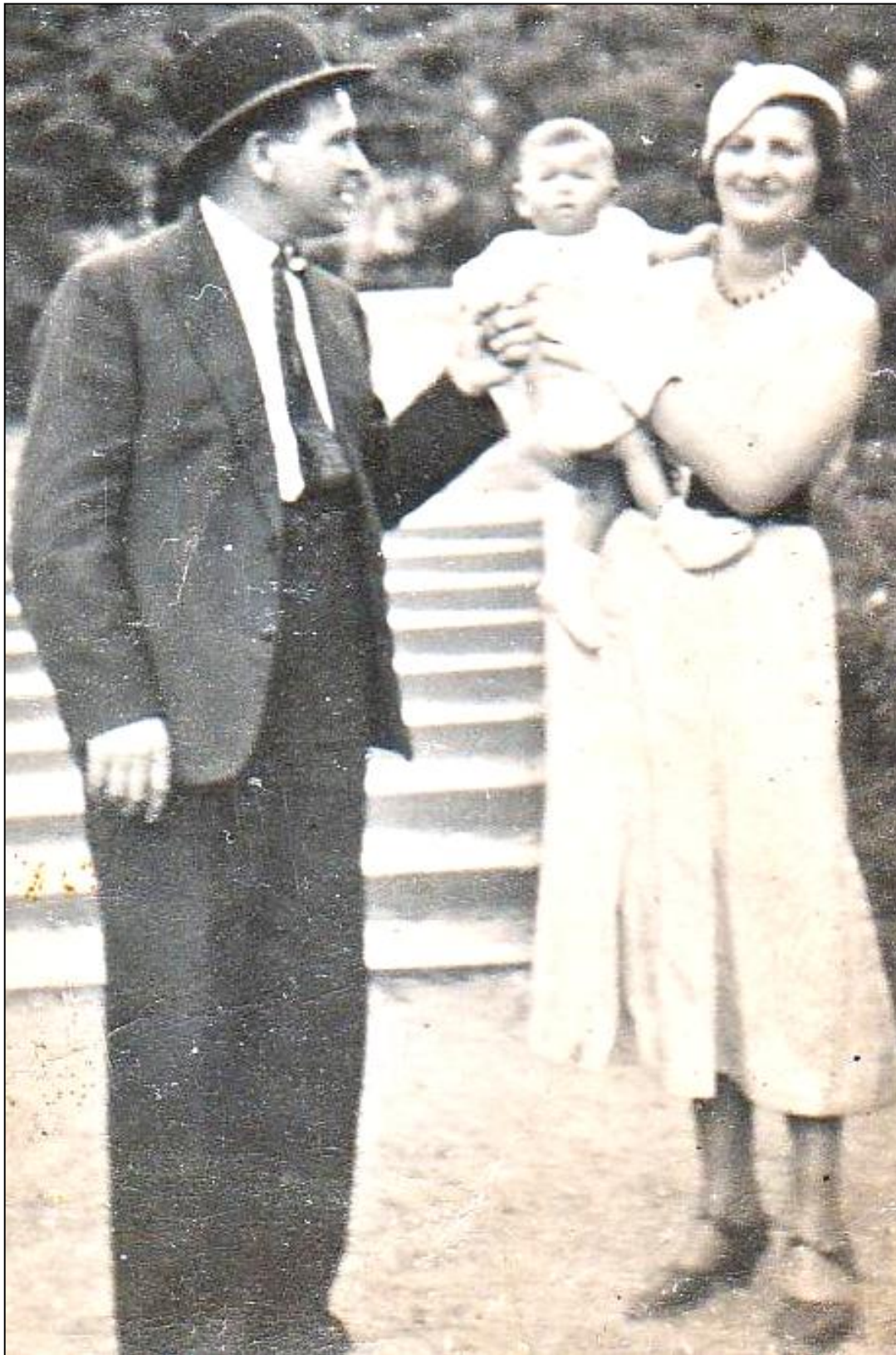

ראשית שנת הולדתי בישרה תסיסה אנטישמית לנוכח עליית הרייך השלישי לשלטון וחוקי נירנברג (1935) וציפיות לקראת הסכמים בין גרמניה החדשה של אז לשכנותיה האירופאיות, ביניהן צרפת. חבל הסאר, "זארלנד", שוכן בקצה המערבי של גרמניה, חוצץ בינה לצרפת, הפך במשך שנים ארוכות לזירת מאבק בין שתי המדינות וב- 13.1.1935, חודש וחצי לאחר לידתי, הושג רוב להעברת השליטה לגרמניה הנאצית, ואוצרות הטבע באזור שימשו את היטלר בתיעוש ובחימוש שלטונו. עבורי היתה זו שנה של אחווה משפחתית חמה והמון אהבה. ספגתי תמיכה אין-קץ, והמון קירבה משפחתית, ובניתי את האמון שלי בעולם.

אני על ברכי אמי, לצידה אחיה, הדוד שלי, ולשמאלה אחותי

נשמתי אמא ואבא ואחות. הורי חיו בנעימים, הרעיפו טוב ואהבה זה על זה. היחסים במשפחה שלנו היו עבורי אירועים מכוננים, תכנים וערכים שספגתי בילדותי המוקדמת ושימשו לי צוק של אמון, אהבה, אחווה, ותמיכה הדדית. החיים בסביבה הקרובה שלי התנהלו על מי מנוחות. ילדה אופטימית, חיונית, תאבת חיים, מאוס לא הפר את השלווה שחשתי, את השקט שזרם בעורקי.

אני בזרועות אמי לצד אבי במץ

האהבה היוקדת שחשתי בעצמותיי בערה בי והיתה אבן יקרת ערך עבור בניית האמון והביטחון שלי כלפי העולם. התמונות שמביטות בי מספרות את החיים אליהם נולדתי. הורגלתי לחיות בכרך, בבניין מגורים, ברחובות הומי אדם, והיטבתי להריח את הטבע על הנהרות שזרמו בעורקיו. החיים התנהלו כקהילה תומכת, והוריי מצאו את דרכם בעיר הגבול השקטה והרגועה. הם בנו ממלכה ובה מלך ומלכה ושתי נסיכות שרק טוב צפוי להם.

מימין: אחותי, אמי ואני בעיר מץ

בגיל שנה עם אחותי

בגיל שנתיים עם אחותי

בן דודי מוניק, אחיינה של אמי, וכלתו אנייה, ביום כלולותיהם בגרמניה; לאחר המלחמה היגרו לאמריקה; אנייה התאלמנה וחיה בקווינס ניו-יורק

דודי ברוצ'ו, אחיה של אמי היה נשוי לאוולין ומטופל בקרן בתו, שיקף בכתב את היחס החם שחש כלפי אמי.

ב 9-10 בנובמבר 1938, ליל הבדולח, היהודים סבלו מהאיבה כלפיהם ומהשטנה שפשטה לכל עבר. ברוצ'ו חש את גודל השעה ואת הצורך באיחוד וקירבה משפחתית, ומצא באמי ובביתנו כתובת לחסות בצילה, כר נרחב לתמיכה, אהבה וקבלה בימים הקשים שספגו יהודי גרמניה מאז עליית שלטון הרייך השלישי. היינו לו ולמשפחתו גב תומך ואוהב.

1938 - פטירתה של אמי

חלפו שלוש שנים של זוהר משפחתי. ללא הודעה מוקדמת, ללא הכנה, יום אחד הפכנו ממשפחה בת ארבע נפשות למשפחה בת שלוש נפשות, אבא ושתי בנות. "אמא נפטרה באופן פתאומי, נפלה ומתה" אמר לי אבא. כילדה קטנה שמלאו לה שלוש, התרגלתי לחיות בתא משפחתי שונה.

אוולין, אשתו של ברוצ'ו, עם אחותי ואיתי

אני בזרועות ברוצ'ו

ברוצ'ו העניק לי קירבה עמוקה של זהות משפחתית. ספגתי ממנו אהבה וחום יקרים מפז. העולם נראה לי יפה, כמו כך צריך היה להתנהל. מעולם לא חשתי מחסור, תמיד הרגשתי אהובה, קבלתי תמיכה וידעתי שיש לי גב להישען עליו. אבא היה עבורי עמוד ענן אליו ערגתי, אליו התגעגעתי. עם היפוך עולם המושגים שלי, אבא נותר מטופל בשתי בנות קטנות במץ. משפחת אמי היטתה כתף ועזרה. סיפרו לי, ואני הפנמתי את הסיפורים לתמונות ילדות חיוביות שנטעו בי אהבה ותחושת שייכות משפחתית עמוקה. חוויתי גם משפחות אומנות, והתייחסתי לחיים כמו כך היו אמורים להתנהל. מגיל שלוש למדתי להתמודד עם דמותה החסרה של אמי, והחיבוק הרחב שזכיתי לקבל ממשפחתה, היטיב עמי. תחושות חיוביות של תמיכה הקיפו אותי. הקפדתי לומר לאנשים שלא הכירו אותי קודם היתמות, "שהיתי בבתי ילדים", ונמנעתי לומר "מוסדות ליתומים". הפנמתי שכך מתנהלים החיים, וכך צומחים וגדלים להיות בוגרים אחראים וטובים לחברה. גם היום אני אומרת שגדלתי ב maison d'enfants, בית ילדים.

אבי, דודי ברוצ'ו עם אחותי ואיתי במץ

אבי ואוולין עם אחותי ואיתי במץ בהיותי בת ארבע

אני יכולה להגיד בפה מלא שקיבלתי את מלוא התמיכה והעידוד במקומות בהם הייתי, ותמיד ידעתי שאבא שומר עלי ודואג לי. סבלתי מהרטבת לילה, ואבא תמיד דיבר לליבם של האנשים אצלם שהיתי וכך פטר אותי מאשם ותחושות שליליות ושחרר אצלי את ההרגשה שאיני שולטת על עצמי. סמכתי עליו והאמנתי שהוא שולח לי יד משמיים, יד ששומרת עלי, שמגינה עלי מפני רע, והאמנתי באנשים.

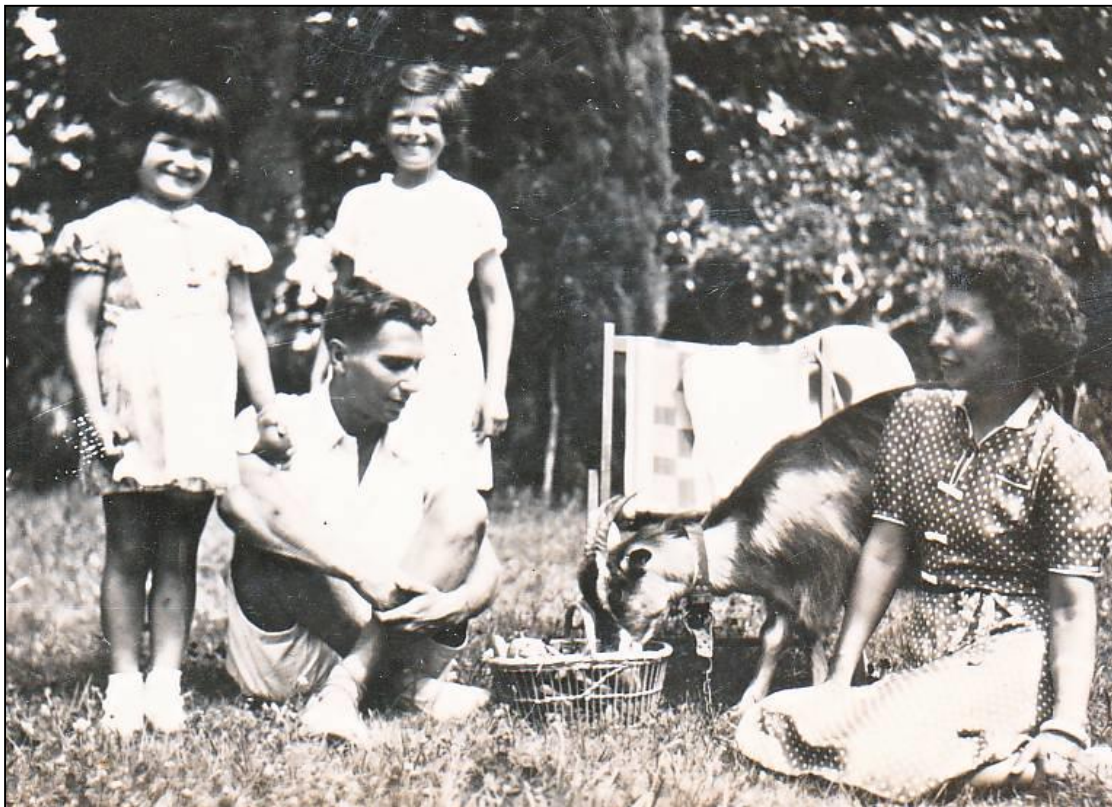
יום אחד בהיותי בת ארבע נפלתי מהמדרגות בבית. אבא, שנכח במקום, ביקש מאחותי אנטואנט, "תשמרי על אחותך הקטנה", ועל אף שהיא היתה גדולה ובוגרת ממני, מעולם לא החשבתי אותה כאם. היא התנהלה בעולם כמו כך צריכים הדברים להיות, וכאילו זו דרך העולם, ואני קיבלתי את דרך ההסתכלות שלה והודיתי לה בליבי על שלא נטעה בי תחושת חסך.

באמצע שנת 1939 אבא מצא משפחת אומנה ועברנו למרסיי לסטפן ואשתו, שהפגינו יחס אוהד ומכיל כלפינו. אבא נשאר בגפו, ואנחנו שהינו בדרום צרפת במחיצת המשפחה האומנת. על אף הריחוק מאבא חשנו את הטבע ואת החופש והיינו מאושרות.

מימין אחותי ואני אצל משפחת האומנה של סטפן בדרום צרפת

אני ואחותי במרסיי, דרום צרפת, עם סטפן ואשתו שהיו לנו למשפחת אומנה

***

דודי ברוצ'ו שנשאר לחיות במץ, חש על בשרו את האנטישמיות הפושה של השלטון הנאציונל-סוציאליסטי, והיה אחד מבין ההמון המיוסר שחיפש דרך מילוט ממדיניות הרייך השלישי. ברוצ'ו מצא דרך מילוט ושהה במרכז אמריקה, בקובה ובמקסיקו.

משרדי ההגירה בגרמניה

***

דמותי ניבטת בי מתמונות ילדותי כשהייתי בת חמש. באחד הימים נשפך עלי שמן חם בבית ילדים יהודי. מיד טיפלו בי היטב ומנהל המקום נשא אותי על כפיים. חשתי חשיבות יתר, אהובה, התגאיתי והשווצתי בפני הילדים על מקומי הרם. הכווייה הפכה ללטיפת אגו. לא הרגשתי יתמות, כנראה כי לא ידעתי משהו אחר, מה עוד שיתר הילדים לא היו מלווים בהורים. דיבורו של אבא מהדהד בתוכי כשהוא מחליף מילים עם מר דיבניס, MR. DIBNIS מנהל המקום. אבא ביקר אותי וכשפנה ללכת, בכיתי, ומרגע הפרידה הבטתי לעבר שער הברזל הגדול והאפור, בציפייה לאבא שישוב. גם היום, כשאני כותבת שורות אלו, הפרידות מאבא והגעגועים לפגוש אותו שוב, טמונים עמוק בתוכי.

לנתי באולם ענק עם המון ילדים בגילאים שונים. האולם נראה ענק בעיני, מפחיד משהו. ישנו על מיטות ברזל, התכסינו בשמיכות קוץ. מחוסר יכולת להתמודד עם מה שמצופה ממני, ביטאתי את התחושות העמוקות ביותר בהרטבת לילה, תופעה שהופיעה מדי בוקר. צחנה נדפה מהמיטה הרטובה. ניסיתי בכל מאודי לחפות על החיסרון. ידעתי שילדים צוחקים על החלשים, ורציתי להיראות חזקה. מדי בוקר התעוררתי למקום שונה מהמקום היבש אליו נכנסתי ערב קודם. קמתי ליום חדש ונכלמתי בתוכי. לימים הבנתי שכל ילד היה שקוע בתוך עולמו, ולא איכפת היה לו מה קורה עם שכנו. עד כדי כך כל אחד היה

שקוע בעצמו, שאפילו את אחותי איני זוכרת שם. אולי היא היתה במחיצתי, ואולי היתה במקום אחר. בימים הראשונים לשהותי שם לא פיתחתי יחסי חברות, הייתי שרויה בתוך קונכייה, הפנמתי את הצורך בהישרדות, ובהמשך היו לי חיי חברה נעימים ותומכים. הדבר היחיד שמזדקר לנגד עיני הוא המיטה הרטובה והציפייה לאבא. מזלי שהוא ביקר לעיתים תכופות והשיחות שלו עם מר דיבניס, מנהל המקום, מופיעות ביתר שאת, שיחות ששמעתי את הגייתן ואני מניחה שהן קשורות לעניינים טכניים. היום אני חושבת שאבא דיבר על בעיית ההרטבה.

חדר אוכל ענק היה צמוד לאולם בו ישנתי. סעדנו בנים ובנות יחד, התחכנו זה בזו, דיברנו, שיחקנו, והתחברנו. בחג הפסח המקום שינה פנים. אכלנו מצות, והילדים שאלו את ארבעת הקושיות, הוויה שהוסיפה בי רוממות רוח ושמחה.

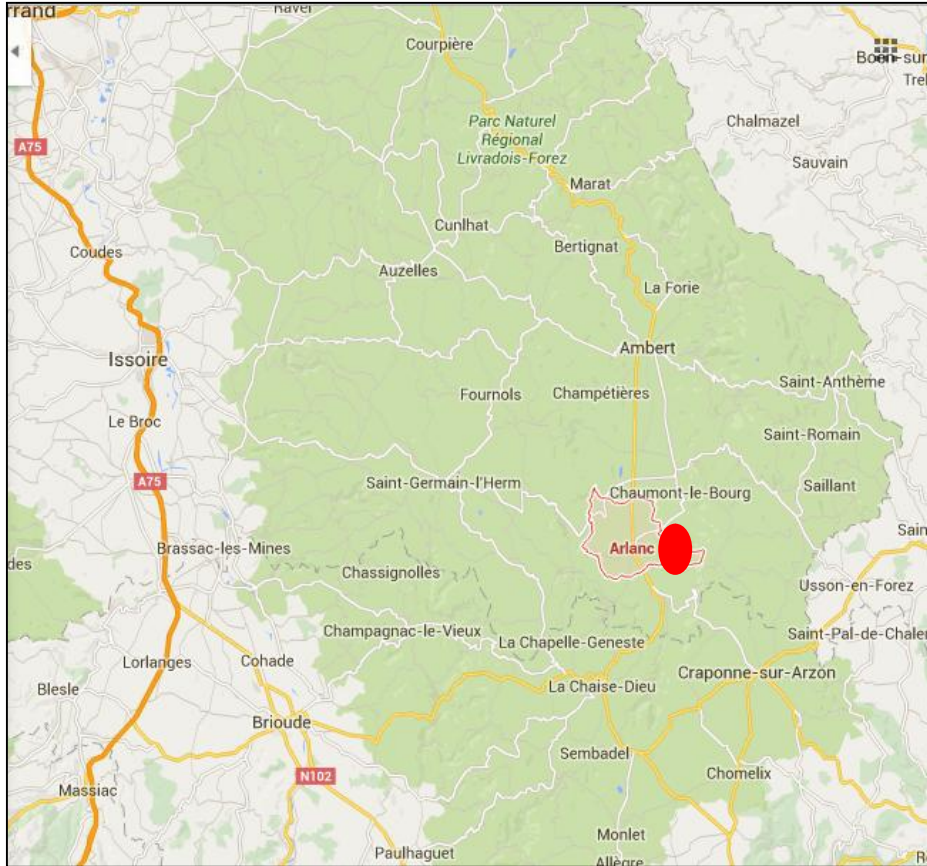
השנה האזרחית החדשה הביאה משב רוח רענן, משהו להתחדש איתו, ותקווה לימים טובים בצבעים שמחים. החג בישר לי חדווה משפחתית כי הוא חל סמוך ליום הולדתי. התרגשתי מההתחדשות הפנימית שנבעה בי וציפיתי לעתיד, לצמיחה, להתפתחות.

1940 - המלחמה והמסתור ב - Arlanc

קרה לנו נס! ניצלנו! ארגוני סיוע יהודיים ונוצריים, צרפתיים ובינלאומיים, ניסו להחדיר את אנשיהם למחנות ולסייע, בעיקר במזון ובטיפול בילדים. ארגונים אלו הצליחו להבריח ילדים ממחנות הריכוז ולהעבירם לבתי ילדים אותם הפעילו. חלק הועברו לבתי אומנה של נוצרים גם מחוץ לגבולות צרפת, וכך ניצלו אלפי ילדים מגירוש. מזלי שאבא הצליח בעזרת ארגוני הסיוע למצוא מסתור, וגם אחותי ואני היינו מוגנות במסתור.

ARLANC

העיירה ארלן במרכז צרפת

בכל המקומות שם שהינו זכיתי לחברת ילדים, שיוויון, תמיכה, יחס והכוונה מעודדים ומרגיעים. זכינו להיות שתי ילדות שצלחו את השואה.

עליתי לכיתה א' כשפרצה המלחמה, ומצאתי עצמי במחבוא בארלן, Arlanc, קהילה שיתופית במרכז צרפת, כפר בן אלפיים תושבים נוצרים השוכן במקום בו שרר שלטון וישי, אולם מזלנו שהגרמנים לא שמו ידם על איזורים במרכז צרפת. על אף המצב העגום והצבעים הכהים, זכיתי ליחס חביב ואוהב מאנשים זרים. מעולם לא חשתי הצקה, מצוקה, החרמה. בהפסקות שיחקתי עם הילדים בכדורי שלג ובמזחלות כאילו אין מלחמה. "אסור" לא היתה מילה ששמעתי. חיינו בחופש מוחלט ללא חשש. עם תום יום הלימודים, חזרנו בכוחות עצמנו ללא ליווי מבוגר לביתה של מאדאם פיסאוון, ששימש לנו בית. ההתמודדות עם החשכה והקור מפעימות אותי על יכולת ההישרדות שלי. לא ידעתי פחד, וגם היום תכונה זו אינה בת בריתי. אני מלאת התפעלות על הכוחות שבתוכי שחיזקו אותי ושמרו עלי, כמו יד נעלמה הושיטה לי תמיכה וכיוונה את דרכי להאמין, להתמודד, להצליח, לשרוד.

אחותי ואני התגוררנו אצל מאדאם פיסאוון (Pissavin), שניהלה משפחתון, והוא שימש לנו מסתור בתשלום. שיער קצר ושחור עיטר את ראשה של המצילה שלנו, שנטעה בי תחושת שייכות, איתנות של בית. אחותי שהיתה צמודה אלי הוסיפה לתחושה הטובה שלי. יחד עם הביטחון שהקנה לי מקום המסתור, לא הרגשתי שאני שונה מילדים אחרים שהיו להם הורים והיו כמונו במשפחתון של מאדאם פיסאוון.

ב-22 ביוני 1940 גרנו ב"אזור הכבוש" בממשלת פטן; ב"אזור החופשי" בחסות ממשלת וישי הוותרו יהודים במסגרת (Union Generale des Juifs de France) UGIF; אחותי ואני הוותרנו בכפר ארלן; אבא הוותר אצל מארן בסנט-אטיין

לאור מאורעות 1940 והמיסתור בכפר, גם אבא הועבר באמצעות תנועת ההתנגדות והתמיכה הקהילתית שהעניקו ליהודים שחיו בצרפת. אבא עבר למיסתור בסנט-אטיין לביתה של קלוד. על אף שסנט-אטיין בחבל ליון במרכז צרפת, נשלטה בידי ממשלת וישי, אבא הסתכן, ולו כדי לפגוש בנו, לתמוך, להעניק לנו לב חם ואוהב. זכיתי לביקוריו בביתה של מאדאם פיסאוון, ולא היתה מאושרת ממני לנוכח חיבוקו ומבט עיניו. לאט לאט התגנב בתוכי חשש שמא ייתפס, והתחזקתי בתוכי באמונה שלאבא שלי לא יאונה כל רע.

באחת הפעמים שאבא ביקר בכפר, טיילתי איתו בכפר סמוך. אבא סיפר לנו על קלוד, שקראנו לה מארן. הוא סיפר לנו על סנט אטיין, וללא משים עברנו ליד בית שכלב שמר עליו. כשהכלב הבחין בנו הוא רץ לעברי, תקף ונשך אותי ברגל. אבא נזעק לעזרתי ולאחר חיפושים מצא בית מרקחת. הרוקחים חבשו את המקום, והפצע לא שיבש את התנהלותי. המשכתי בחיי היום-יום שלי, ללא חיסון, והגוף שזכה לתמיכה אוהבת, התמודד עם הפציעה.

הפגישות עם אבא חיזקו אותי. הוא כיבד את הרצון והאהבות שלנו. אהבתי מאוד תלתלים, והוא ריצה אותי ככל שהיה יכול, שילם למספרה כדי שאממש את אהבתי. באחת הפעמים הוא הגיע לביקור ובידו אופניים ירוקים שקנה עבורי. שמחתי על המתנה, והתחלתי ללמוד בעזרתו לרכוב עליהם. לאחר שמעדתי מספר פעמים, רכבתי לאן שנשאו אותי האופניים. הרגשתי ברקיע השביעי. כמוני, אחותי זכתה לתמיכה וכבוד לצרכיה. היו לה בעיות מדרסים וכדי לשפר את מצבה, אבא לקח אותה לטיפול.

יום אחד נפוצה שמועה על סוטה שמסתובב עם משקפי שמש וכובע. כל אימת שראיתי איש מרכיב משקפיים כהים, פחדתי, אולם המשכתי לחיות בחופש כאילו אין מחר, כאילו מאום רע לא יכול לקרות לי. זכיתי להעביר את שנות ילדותי בביתה של מאדאם פיסאוון גם כשלמדתי בכיתות ב' ו-ג'. הערצתי את המורה להיסטוריה שהיתה גם המחנכת. התרשמתי מהסיפורים שלה. היא היתה סמכותית ודומיננטית, וכולם רחשו לה כבוד. לפני תחילת שיעור, הטיפה בנו מוסר ומצפון, כמקובל באותם ימים, וכילדה קטנה למדתי ממנה מה נכון ומה לא נכון.

"תדעו לכם שאם אתם עושים דבר לא טוב תרגישו כמו פטיש קטן הולם בראשכם, ועד שלא תשפרו את התנהגותכם הפטיש ימשיך להלוים בכם ולא יפסיק", אמרה כדי לחדד בפנינו את משמעות המונח "מצפון".

בעיית ההרטבה שלי לא נפתרה גם כשמלאו לי שש ושבע, ועל אף שלא תמיד יכולתי לפגוש במבט עיניו המיטיבות של אבא, כי נאלץ להסתתר מחשש שייתפס, האמנתי שהוא שומר עלי מכל מקום בו הוא נמצא, סמכתי על כך שלא יאונה לי מאום על חוסר היכולת שלי לשלוט בהרטבת הלילה. מדי בוקר קמתי כשאני חשה את בגדי הלילה נדבקים לגופי. ברגע של כעס הטיחה בי מאדאם פיסאוון "כשתתחנני גם תרטיבי את המיטה?!!" לא ייחסתי לדבריה חשיבות, הייתי מוקפת חברות וחברים.

מימין אחותי ואני ולמעלה בתה של מאדאם פיסאוון, אמה, ומארן הסנדקית שלנו

השנים חלפו במשחקי קונדסות. תפסנו זה את זה בשמיכה, רצנו אחרי עגלות ברחוב, חיינו חיי ילדות מאוד בריאים. המגורים בביתה של מאדאם פיסאוון איפשרו לי ולאחותי תחושת חופש וצחוק.

היו לי לא מעט כאבי גרון. אבא, שתמיד דאג לבריאותי, לקח אותי גם הפעם לרופא, למרות המצב המתוח. עד היום אני זוכרת כיצד הרופא הבליע את אצבעו לפני גרוני, עד שנשכתי אותה. אבא סטר לי, ואני הטחתי לעברו "אמסור אותך לגרמנים!"

***

בעקבות כניסתה של ממשלת וישי למלחמה עם הרייך השלישי (8 לנובמבר 1942, אחרי פלישת בנות הברית לצפון אפריקה, היטלר ציווה על כיבוש האזור החופשי), נתפסו יהודי צרפת, וגם אבי נתפס ומצא עצמו במחנה ריכוז. הקשרים בין מארן מסנט אטיין המשיכו להתקיים. לאחר שנתפס, היא התעניינה במצבו, על אף שידעה שהיא מסכנת את עצמה.

את הידיעה שנתפס שמענו ממארן, (marraine) שהחליפה את ביקוריו, ובאה אלינו במקומו. ידענו שיש מי שמשגיח ושומר עלינו.

הרגשנו היטב את חסרונו ואת חסרונו של הליטוף והאהבה שנהג להרעיף עלינו. האמנו שיום אחד הוא יחזור, ואפילו לא העלינו במוחנו אפשרות אחרת. הרגשתי אשמה שהטחתי לעברו בשעת כעס "אמסור אותך לגרמנים!" כי ידעתי שהגרמנים רעים, והם מחפשים לעצור אנשים. ייסרתי את עצמי, וקיוויתי שהמצב יחזור לקדמותו ושאוכל לפגוש את אבא ולהתרפק עליו. רגש מלווה בתחושת כעס ליווה את התנהלותי, כעס מלווה בחוסר רוגע, שמעט ממנו הצלחתי לשחרר בבכי. המסתור והאפלה לא חרתו בי תמונות קשות, כנראה כי למדתי להתמודד בכוחות עצמי עם המצב החדש, על אף שאחותי שהיתה רגישה ממני, הטיחה בי "יש לך לב של אבן!"

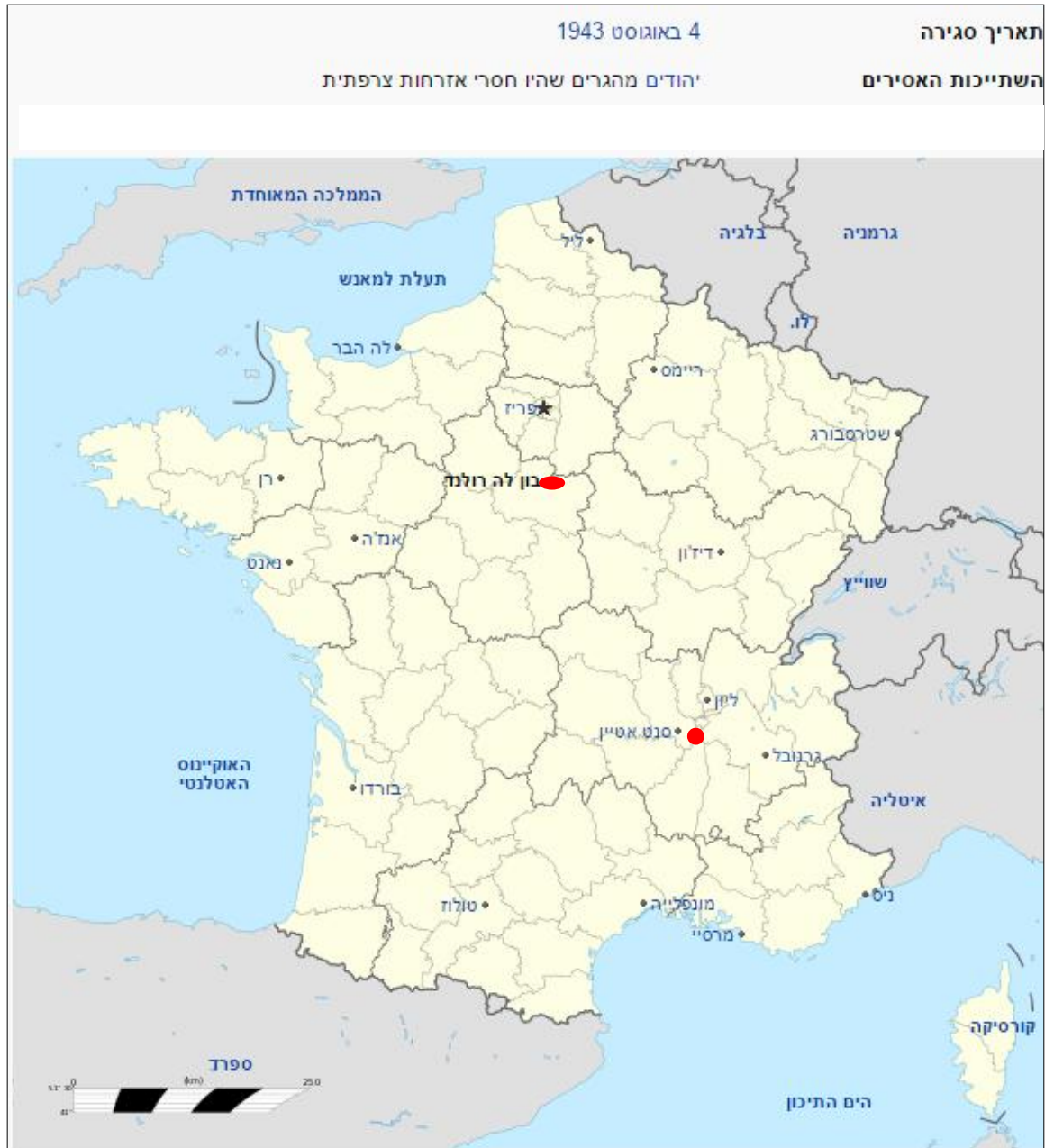
עם הילקח אבינו למחנה ריכוז, הביעה מאדאם פיסאוון את חששה. "אם אביכן לא יחזור מי ישלם לי?". כילדה האמנתי שיימצא פתרון, ותמיד אשאר בסביבה תומכת, וחלמתי לפגוש את אבא. קיוויתי לחיים בכפיפה אחת איתו. זכיתי להדרכה ראויה ומכוונת, וידעתי להתמודד עם המצב אליו נקלעתי.

מארן Marraine

ידעתי שאבא נמלט ממחנה בון לה רולנד, Beaune-la-Rolande מרחק מאה קילומטרים דרומית לפריז במחוז לוארה, אבל לא ידעתי כיצד הצליח לחמוק מעיני השומרים ולחזור לביתה של מארן.

במפה ניתן לראות את המרחק בין Saint-Etienne למחנה Beaune-la-Rolande

קיבלתי את המציאות, נמנעתי משאלות, ולא ידעתי את מהות היחסים והחוטאים שהתהדקו בין אבי למארן, שהיתה אלמנה מבוגרת ממנו.

***

עברו ימים רבים ולא זכיתי בביקוריו של אבא. הייתי שקועה במשחקים עם חברים, והמחשבות שלי הוסטו לחיי היום יום של בית הספר והווי חיי הילדות. עשינו הרבה מעשי קונדס, ללא ידיעת מאדאם פיסאוון ובתה ז'רמן שעבדה לצידה. צלצלנו בפעמון השכנים ומיד ברחנו, עלינו על קצה העגלות תוך תחרות בינינו מי יגיע ראשון. צחקנו המון על דא ועל הא והייתי שמחה ומאושרת.

אהבתי מאוד את הכפר. באחד מימי השבוע נערך שוק גדול. הרחתי את הריחות הטריים של הפירות והירקות, ונהניתי להסתובב בין הדוכנים הצבעוניים שמכרו אביזרים לבית ומצרכי מזון מגוונים.

באחד הימים אבא סיכן עצמו וביקר אותנו בארלן, אולם כשהגיע לקראתנו בזרועות פתוחות לא הצלחתי לזהות אותו. שפם עיטר את פניו והוא נראה שונה מהאבא שהכרתי. לקח לי רגע ארוך להבין שאומנם אבא הוא זה הפושט את זרועותיו לפנינו. רצנו לקראתו מהוססות, והחיבוק שזכינו לו היה החיבוק שכה היטבנו להכיר. שמחנו והתרגשנו, ואבא חיבק אותנו חזק והידק אותנו לחיקו כמו לא רוצה לאבד אותנו שוב לעולם. רגע של נצח היה המפגש עם החיבוק המוכר שאין שני לו בכל העולם.

מחנות הריכוז בצרפת המשיכו לפעול גם בקיץ 1944 ואני לא ידעתי שלאחר המלחמה אגור במקום אחר, בתנאים אחרים, כפי שרציתי.

***

החיים לאחר המלחמה

מארלן הגענו לסנט-אטיין לגור עם אבא בביתה של מארן. חיים אחרים, חיים חדשים. צהלתי בתוכי והייתי מאושרת. כבן זוגה של מארן, אבא חשש שנשכח את היהדות, ולכן התוכנית היתה להעביר אותנו בשלב מסויים לבית הילדים הדתי בוורסאי. חיי החופש שלאחר המלחמה קראו לנו לחוות חיים של בחירה. חזרנו לחיות בחברתו של אבא, חיים שנתנו לנו תנופה להמשיך בתוכניות מלאי מעוף וציפייה, חיים שרוקמים עתיד.

מימין : אני, אבא ואחותי אנטואנט

מימין : אחותי, אבא ואני בניס

לימים, כשבתי היתה בת שש נסענו לסינגפור בעקבות עבודתו של בעלי, שם היה לו עסק לאבני-חן. חגגנו את חג המולד, ואני חזרתי לתמונות מימים אחרים, ימים של בתי ילדים, וחיים לצד אבא ומארן בסנט אטיין, הימים שעיצבו את מי שהפכתי להיות.

העיר סנט אטיין היום

הדמויות ששיחקו תפקיד מרכזי בחיים שלי היו מדוייקות, ברורות, ובעלות אופי שהשפיע על ההתנהלות שלי. אבא תמיד ביקש הארכת שהות בצרפת ורשיונות עבודה כדי לעסוק במסחר. הוא עשה מאמצים אדירים כדי להשיג מסמכים חוקיים ולייצב את חייו, כיוון שמעולם לא היתה לו אזרחות צרפתית.

ביתה של מארן ברחוב Francis Garnier בסנט אטיין

בעת כתיבת שורות אלה פגשתי בדרך מקרה צרפתייה שביקשה הארכת דרכון במשרד הפנים בישראל, ותוך כדי ישיבה שארכה שעות ארוכות, החלפנו מילים כשהצרפתיית מתגלגלת בפיו, ואני פונה אליה בשאלה: "מהיכן את?" "מסנט-אטיין. עיר קטנה, נולדתי שם", והוסיפה בתשובה לשאלתי "אני זוכרת את רחוב Francis Garnier".

תמונות הבית ודמותה של מארן צפו ועלו בזכרוני. חייתי בכפיפה אחת איתה ועם אבא. עוד אני מספרת עליה למשפחתי, חתני הראה לי תמונה של ביתה בסנט אטיין (Saint Etienne השוכנת חמישים קילומטרים מהעיר ליון).

מארן לקחה אותי ואת אחותי תחת חסותה. השנים בהן גרתי אצלה היו שנים של שמחה ואושר. הרטבות הלילה פסקו. בבקרים קמתי יבשה. שמחתי שאני מתחילה את היום, ולמעשה בפעם הראשונה ידעתי מהי משפחה. החיים נראו לי קלים יותר ללא ניסיונות הסתרה. למדתי בבית ספר בסנט-אטיין, נשארתי בצהרון, שם שיחקתי עם ילדים בני גילי והייתי מאושרת. מארן סיפרה שיש צמח תלתן שאם יש לו ארבעה עלי כותרות הוא מביא מזל, משחק שנכדי משחק היום מול מסך המחשב. כשמצאתי תלתן כזה, האמנתי שהמזל עומד לצדי. שמחתי ובעיקר חשתי את מארן מצודדת ותומכת בי, וליבי התרונן.

מימין: אני, מארן ואחותי בדרך לכנסיה בחג המולד

התרגשתי ונהניתי לחגוג עם מארן את נואל, חג המולד, עם עץ אשוח ועליו מתנות, לקבל ממנה ומאבא כובע צבעוני של גמד. השלג והעצים שלבשו לבן העצימו בי את תחושת השמחה. ליוויתי את מארן עם אחותי לכנסיה, כשאני לבושה חגיגית עם הכובע החדש לראשי.

בסנט אטיין היתה כיכר ובה חנויות מתיקה. כחובבת סוכריות, גלידה וממתקים שונים, התחברתי לחנויות אלו, הרגשתי שמשאלותיי מתגשמות, וקבלתי את האהבות שלי בשמחה ובהנאה.

מארן טיפחה בנו חינוך ונימוסים נאותים. היא התאפרה והרשתה לי להשתמש באיפור שלה, ובכך העניקה לי תחושה נשית נעימה. ישבתי מול המראה שלה, הרגשתי גדולה אהובה ואחראית. כשסיימתי להתאפר הסרתי אותו, מפאת הצניעות שעל ברכיה חונכנו. בשנות העשרה המוקדמות שלי הרגשתי שאני מעצבת את הזהות הנשית שלי, וחשתי חשובה ומשמעותית.

מארן היתה עבורי דמות לחיקוי ומקור לאהבה. אהבתי לצפות עם אחותי בהמון סרטים של מבוגרים בבית הקולנוע והרגשתי כמו גדולה. נהניתי מהסרט "ז'אן אייר". אהבתי את ז'אן גבה, (Jean Gabin) מישל מורגן (michele Morgan), דניאל דריו (Danielle Darieux), ריטה הייוורת' (Rita Hayworth). אהבתי לצפות בסרטים בהם שיחקה שירלי טמפל, ולימים כשפזית היתה בת ארבע-חמש צפיתי איתה באותו סרט. הערצתי את ויויאן לי וקלרק גייבל ב"חלף עם הרוח", אהבתי את היופי והאסטטיקה בסרטים, את העלילה, את הדרמה והרומנטיקה, וחשתי כמו הם פורצים מגרוני, כמו אני חיה דרכם עולם יפה שבו ישנם אנשים יפים וחופשיים, כמו שחפצתי ושאפתי צופה בסרטים צרפתיים, ונהנית להתחבר לסיפורים להיות. אהבתי את הסרטים הישנים, אהבתי לחיות עולם של אחרים ולצאת מהעולם שלי. גם היום אני של הגיבורים.

מגיל שתים-עשרה-שלוש-עשרה "בלעתי" ספרים, התחברתי לגיבורים שבין דפי הספר, הזדהיתי איתם, לחמתי איתם, וחייתי חיים של אחרים בעולמות שונים, שמגשימים חלומות, שמצליחים.

גם כשהיה עלי להתמודד עם העלייה לארץ הייתי מנויה על הספרייה, וקראתי ללא די. קראתי בעיקר צרפתית וכך התחברתי לשורשים העמוקים שבי. הספרים איפשרו לי להיות דמות מספר, דמות חופשייה שמצליחה ומבטאת את עצמה. אהבתי את הסיפורים על המזרח הרחוק ב"האדמה הטובה" של פרל בק, ואת "רבקה" ועוד רבים אחרים.

מארן חיבקה ונישקה אותי ואת אחותי, ולפעמים גם צעקה, ואני ידעתי שכוונתיה טובות, כי רצתה שנהיה מוסריות ונהג כבוד בזולת. היא לימדה אותנו ש"לשקר זה לגנוב" למשל. מארן ואבי נסעו לנפוש לקזינו, לערים קטנות, ולמקומות שונים בפרובנס בדרום צרפת.

לעיתים הצטרפנו אליהם, וכשהם היו בקזינו בלינו יחד כי חל איסור להכניס ילדים מתחת לגיל שמונה-עשרה למקומות הימור. נסענו איתם לפרובנס ושהינו בעיירת הנופש chatel guyon והחברותא הוסיפה לחדווה ולשמחה שמילאו אותי.

מראה של מארן לא הסגיר את גילה שהעפיל על גילו של אבא. נמוכת קומה היתה ובעלת שיער חום. היא היתה מטופלת בבת יחידה בלונדינית וגבוהה ובפליקס חתנה, שהיה שתקן שלא פצה הגה. אהבתי לשחק ולהתרועע עם שני נכדיה. בעיקר שיחקתי עם ז'אן קלוד, נכדה הבכור, בן גילי, שדמה לאלן דילון. בירת צרפת היתה מטרה אליה שאף להגיע, והוא הצליח במשימה שהציב לעצמו. לימים ז'אן קלוד פנה לאקדמיה וכיהן בתפקיד בכיר כאחד המנהלים בגאלארי לה פייט. באחד מביקורי בפריז (1992) פגשתי אותו ב Café de la paix ומאז לא התראינו, על אף מאמצי לאתר אותו. פיירו, נכדה השני, היה שמנמן, דמה לאמו, למד בישול במטרה להיות שף, ולימים עבר להתגורר בפריז. משפחתה של מארן היתה טובה אלינו, ויש לי פינה חמה בלב כשאני חושבת עליהם. כל אותן שנים זכרתי את מארן ובתה, ובאחת הפעמים רציתי להביע את תודתי העמוקה למשפחה הנפלאה שהצילה את אבי והושיטה לי ולאחותי כתף אחרי המלחמה. שלחתי תשורות, וקיבלתי מכתב תודה מרגש מבתה שחיה בפריז שמוען לכתובתי.

תרגום המכתב:

9/10/1959

איזו הפתעה היתה לי אתמול כשחזרתי הביתה ומצאתי את החבילה עם המתנות ששלחת לי, זו טבעת יפה (לא רואים כאלה בצרפת), אני ממש מוקסמת. הפודרייה גם יפה מאוד. אמא אצלי כבר שלושה שבועות ובדיוק אתמול היא אמרה שהיא לא שומעת ממך. את יודעת שבמשפחה שלנו מאוד אוהבים אתכן, הייתי שמחה לשמוע מה מעשיך היום, מה שלום אחותך, בעלה והילדה, תני לנו פרטים על חיידך, לא שוכחים אתכן והרעיון להגיע לישראל באחד הימים קיים. מארן עייפה תמיד, עוברת טיפול נגד האסטמה, Jean Claude, Paule, Pierrot, בסדר, עובדים באותו מקום. בנוגע אלי, יום אני עייפה, ויום אני בסדר, מאז כל הניתוחים שלי אני לא חזקה כל כך. עברתי משרה, אני מזכירת ההנהלה באותו משרד והבוס שלי מאוד בסדר, (61), מחונך, יש לי הרבה עבודה, הרבה עיסוקים, הזמן עובר מהר, לא רואה את עצמי מזדקנת. בעודי מדפיסה את המכתב, מסתכלת על הטבעת שהיא מיוחדת מאוד. אראה אותה למארן, אותה אני פוגשת בצהריים. נשיקות תמסרי גם לאחותך חיבוקים לבת שלה ודי"ש לבעלה.

מקווה לשמוע ממך בקרוב,

Françoise

DOEK-CHEVILLARD - 11, rue Amélie - PARIS (7e)

Paris le 9 octobre 1959

Chère Irène,

Quelle surprise hier soir en rentrant de trouver ton colis et tous les cadeaux qu'il contenait. Tu nous as tous gâtés et moi en particulier, quelle belle bague (qu'on ne voit pas en France) et ce beau poudrier, mille mercis ma chère Irène, je suis absolument ravie. Les petits seront contents aussi et t'écriront bientôt.

Tu sais que maman est ici depuis trois semaines environ et justement hier elle me disait qu'elle ne recevait rien de toi. Tu sais comme dans notre famille nous t'aimons toi et ta soeur mais si je n'écris pas c'est que j'ai bien à faire et maman se donnait toujours de vos nouvelles, ce sera encore plus facile maintenant, puisque je la vois chaque jour, aussi pour ne pas faire deux lettres tu peux nous écrire à nous deux, je te remets l'adresse pour le cas où tu l'aurais oubliée. J'aimerais que tu me dises ce que tu fais maintenant, comment se passe ta vie. Et ta soeur, son mari et leurs enfants, j'espère qu'ils sont tous en bonne santé. Donne nous des détails sur ta vie ma petite Irène, nous ne t'oublions pas et notre pensée voyage souvent dans le ciel d'Israël.

Marraine est toujours très fatiguée, elle part en vacances la semaine prochaine, tu dois savoir qu'on lui fait un traitement de piqûres pour l'asthme.

Jean-Claude et Paule ainsi que Pierrot vont toujours bien et travaille au même endroit. Quant à moi, un jour bien, un jour fatiguée, depuis toutes mes opérations, je ne suis plus du tout aussi forte.

Depuis le 1er Juillet j'ai changé de service, je suis Secrétaire de Direction, je suis dans le même bureau que mon Chef qui est un homme bien élevé, vieille école (61 ans) mais j'ai beaucoup de travail, j'ai de multiples occupations, enfin le temps passe vite, je ne me vois pas vieillir,

Tu sais en tapant j'admire ta belle bague vraiment originale. A midi, je la montrerai à Marraine. Encore merci ma grande.

Je t'embrasse comme je t'aime, transmets à ta soeur bien des choses pour moi, des caresses à sa fille et mon souvenir à son mari.

A bientôt de tes nouvelles

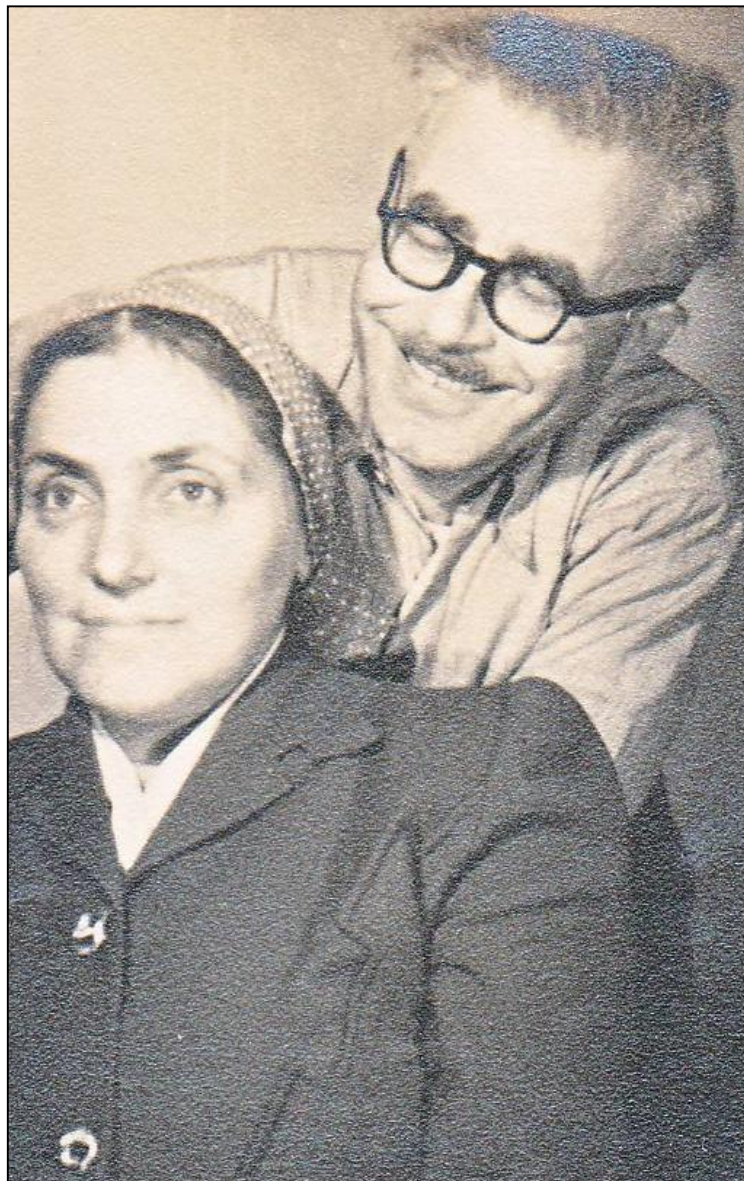
*Je pense bien à vous tous
de vous embrasse comme
je m'embrasse
de vous aime
Françoise*

המכתב שקיבלתי מ Françoise בתה של מארן

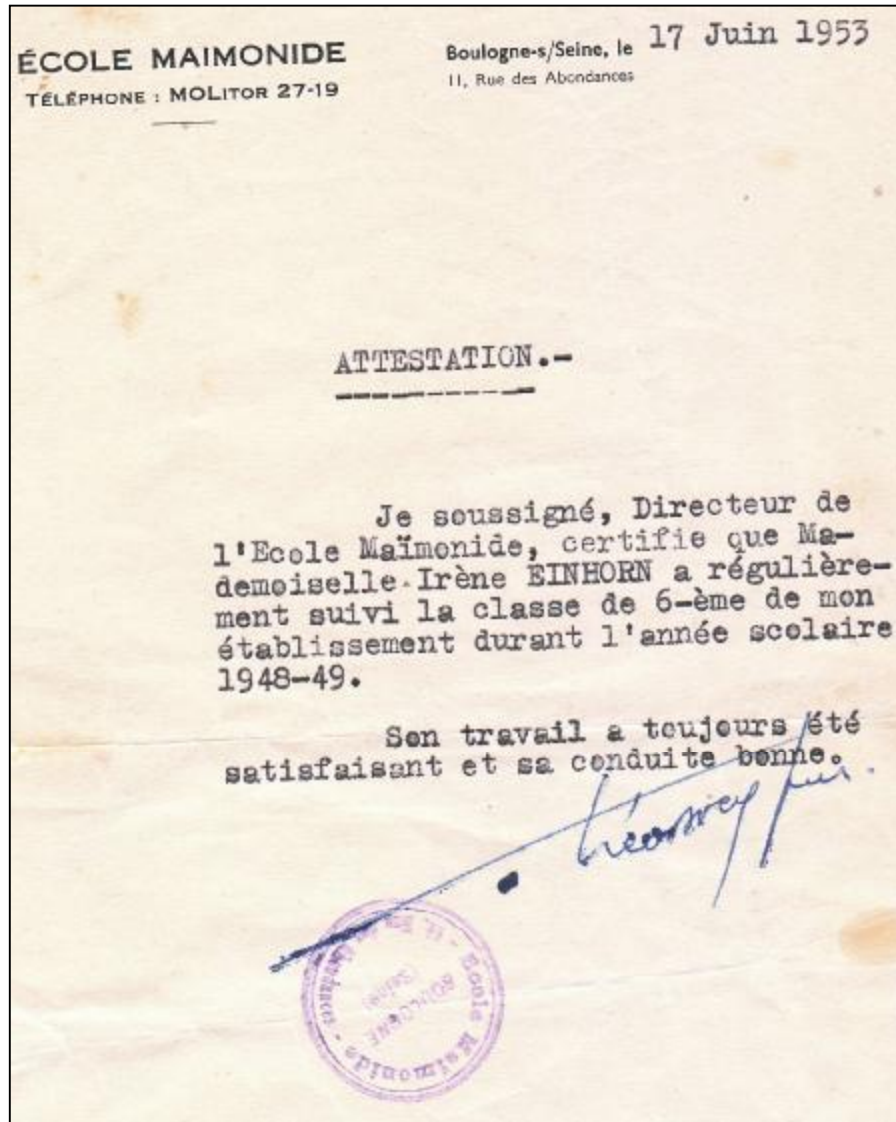
***

החיים בבית הילדים היהודי בוורסאי

חייתי בכפיפה אחת עם אחותי במשך שנתיים בביתה הנעים והמכבד של מארן עד שעברנו לבית הילדים Chez nous ("אצלנו" בתרגום לעברית). לאבא היה קושי מינהלי להכניס אותנו לבית ילדים, והוא נדרש לשלם עבור השהות שלנו. המקום נועד לשורדי שואה יתומים, ולנו היה אותו. מר גולדשמידט ואשתו, שסבלה מעיוות בידה, היו המנהלים. בנותיהן, אחת מהן טילי-מטילדה היפהפייה, היו מדריכות. "בישראל אין מקבצי נדבות" הבטיח לנו המנהל, שהפיח בנו רוח חיובית לקראת העלייה לארץ (אז פלסטין), ולא ארכו הימים עד שנוכחנו שהתבדונו. שנים בודדות לאחר שעליתי לישראל, קבלתי מכתב על לימודי בבית הספר ECOLE MAIMONIDE, בית ספר יהודי על-שם הרמב"ם, שבפרברי וורסאי.

גולדשמידט ואשתו מנהלי בית הילדים Chez nous בוורסאי

צילום המכתב מבית הספר התיכון היהודי בפרברי וורסאי

עזר לי בדרכי להתקבל לבית הספר לאחיות בישראל

תרגום המכתב: "אני, מנהל בית הספר התיכון, מאשר כי אירן איינהורן למדה בכיתה שישית של בית הילדים אותו ניהלתי בשנת 1948-1949. העבודה של אירן תמיד היתה משביעת רצון וטובה, וכך גם ההתנהגות שלה היתה טובה". המכתב פתח בפני המלצה על המהות שלי, החוזקות שבי, האמינות שלי, ועל היותי חלק מהמורשת של העם היהודי.

***

חלפה שנה בה הכנו עצמנו לקראת העלייה לישראל, אז פלסטיין. גרתי עם ילדים יתומים. ולראשונה תחושת שוני ליוותה אותי. הילדים היו ניצולי שואה ללא משפחות, וחשתי שזכיתי שיש לי אבא. על אף התחושה שליוותה אותי שם, הייתי מאוד מחוברת לחברת הילדים, והרגשתי חלק מהם, וגם הזדהיתי איתם. הורגלתי שקראו לעברי "חמודה", Mignonne, קריאה שהיטיבה איתי ועם הרגשתי.

אחותי השתתפה במקהלת הילדים, וגם אני שרתי. עד היום אני מאוד אוהבת מוסיקה, שירי-ארץ-ישראל, שירים צרפתיים ושירה בציבור.

מקהלת הילדים של בית הספר Chez nous אחותי שלישיית (בחולצת משבצות) מצד ימין בשורה שנייה.

שעת לימודים בבית הילדים בוורסאי Chez nous:

דניאל, אחותי (עומדת), ז'אקי, וסיזאן (עלתה לישראל וחזרה להתגורר בפריז).

אלי ויזל (שנפטר בימים אלה של כתיבת הספר) ביקר ב- Chez nous לפני שעלינו, ביקור שנטע בנו תחושה שהוא איתנו. אלי ויזל פעל להנצחת מורשת השואה, ואני מרגישה שהוא

ממלא אותי גאווה ביכולת שלו להתבטא ולספר על הכאב, על הסבל, על הניצחון, יכולת ההישרדות, ועל שראיתי אותו שם בוורסאי ודמותו מלווה את זכרונותי היותר טובים והיותר מעודדים לתקומה, לתקווה, להישרדות.

ב- Chez nous זכיתי לביקורו של בן-דודי מונייק וברוצ'ו, שחזר ממקסיקו לאחר שהצליח לאתר אותנו אחרי המלחמה. ברוצ'ו סיפר על אמא באהבה וגעגוע. בחיוך מחמיא קרא לעברי "אירן, את תגדלי ותהיי חתיכה", מחמאה שהמחישה לי את טוב לבו והרצון להעניק עוד ועוד את מה שידע שנחסך מאיתנו. הוא פינק אותנו עד בלי די, כי היו לו אמצעים, וכמובן רצה להעניק לנו ימים של חסד ושפע, פיצוי על הימים הקשים שעברנו. הביקור שלו היווה שמחה רבה עבורנו וחזרה מרנינה לחיים אחרים שלא הכרנו. נסענו איתו לדירה שלו בפריז ולדירה שהיתה בבעלותו בריביירה. לגמנו את החיים הטובים, מלאי תשוקה ושפע.

אבי בלוויית ברוצ'ו, ואדם נוסף בעיר ניס ב Promenade des Anglais

בן-דודי מונייק התלווה אליו לביקור בוורסאי, סיפר לנו שהתחתן בגרמניה (צילום בעמוד 13) ובזמן המלחמה היה אסיר עם אשתו באושוויץ "ולפני שנה וחצי השתחררתי" הוסיף.

עברו שנים רבות מאז נפגשנו איתו בוורסאי, עד שאיתר אותנו בישראל באמצעות המדור לחיפוש קרובים. ביום בהיר אחד קבלנו מכתב ממוען מ"מונייק קופרמן" בו הוא מודיע לנו על ביקורו הקרוב בארץ.

עברו ימים אחדים מאז קיבלנו את המכתב עד שנפגשנו. באותה עת הייתי נשואה. הרגע המיוחד הגיע, ישבנו יחד מחוייכים, כשזרועו בולטת עם המספר המקועקע בה. העלנו זיכרונות מהבית, מהחיים בצרפת, מהמפגש בוורסאי. הוא הוסיף וסיפר לנו שלאחר המלחמה תקע יתד בניו-יורק. חייו התנהלו רחוק מהחיים שאני ואחותי הקמנו והכרנו בישראל. ברגע של אמת, סקרנותה של אחותי גברה עליה, והיא שאלה "מה שלום ברוצ'יו?", וכך נודע לנו שהדוד לקח את חייו בידיו. תחושות לא נוחות העבירה בי הידיעה על התנהלותו, אולם נאחזתי בדמותו של מונייק, שהיה דוגמא לאדם שחווה את השואה בצורה הקשה ביותר, ועל אף עברו הרדוף ידע להניח מאחוריו את הכאב והאובדן וגם הצהיר בפנינו "אני לא רוצה לזכור את העבר, פניי קדימה" וכל אימת שהבטתי וחשבתי עליו, חיוך רחב היה פרוש על שפתי.

מונייק ואשתו היו ברי מזל ששרדו את אושוויץ. הוא היה מלא חיות. נאחזתי בדמותו הדומיננטית והחיונית. לפני כעשור תרם את מחלקת טיפול נמרץ לבית חולים "אסף הרופא", לגמרי במקרה אותו מקום בו שרתתי שנים קודם. כשהגעתי לטקס החגיגי להסרת הלוט, לא זיהיתי מאום ממה שהכרתי כחיילת שנים קודם.

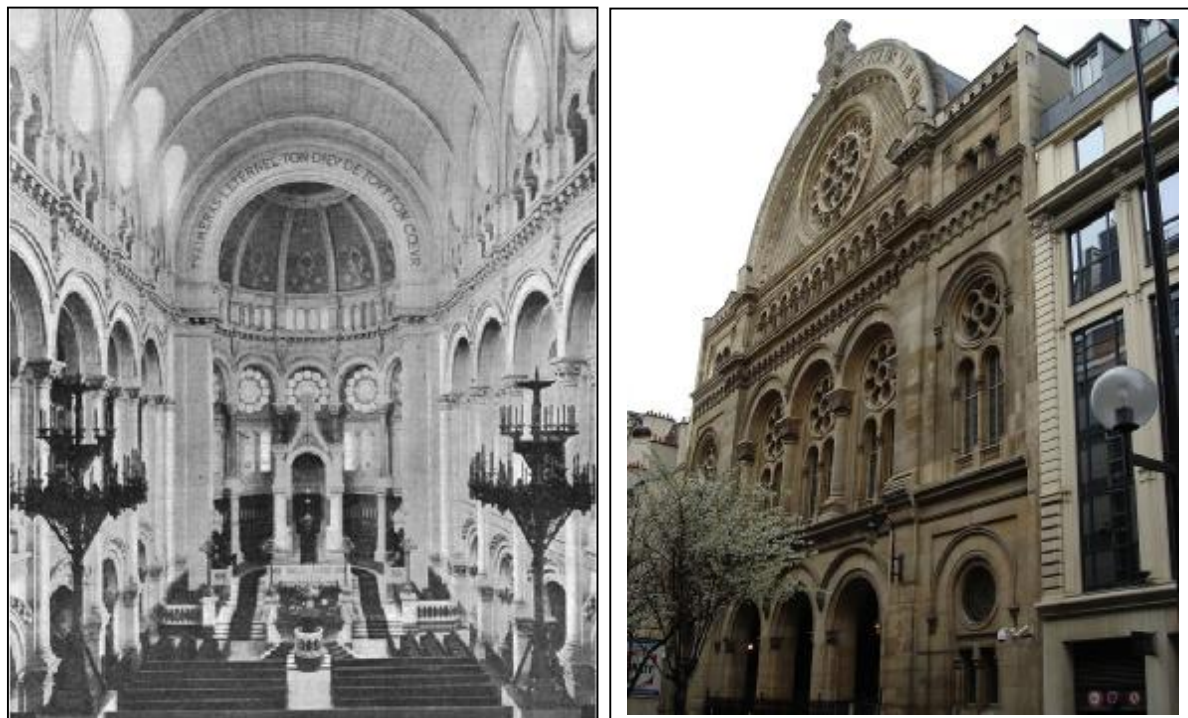
מונייק קופרמן נפטר לפני שלוש שנים

ונטמן בהר הזיתים, בירושלים.

יהי זכרו ברוך.

אני מתמלאת גאווה על הנחישות שלו לחיות, לשרוד, על הנחישות שלו להחליט כיצד לנהל את החיים שניתנו לו, ואני רואה בו דוגמא לגבורה, ליכולת התמודדות.

***

בית הכנסת "ויקטואר" בפריז מבחוץ ומבפנים

את סיום המלחמה חגגתי עם אבי ואחותי כשנסענו לפריז לבית הכנסת "ויקטואר",
VICTOIRE ברחוב Rue des Rosiers ברובע התשיעי סמוך לתחנת המטרו Dame-de-
Lorette, שם אבא ניהל את עסקיו. בית הכנסת הגדול של פריז, בית הכנסת רוטשילד,
שידר לי הוד, והתחברתי לחזונו של אבא, שעל אף שמראהו לא שידר אדם דתי, המסורת
היתה חשובה לו.

"משפחתי ניספתה" סיפר לי אבא

אני, אחותי, ברוצ'ו קופרמן, ומונייק קופרמן נותרנו נצר ממשפחה יהודית.

1949 העלייה לישראל - הפרידה מאבא

העלייה מהרציף לאנייה ארכה שעות ארוכות. לא הבנתי את גודל השעה. אבא נשק לשנתו החמישים, היה נרגש מהמעמד ומהשינוי שעומד להתחולל בחיים שלו, בחיים שלנו, הניח את ידיו על ראשי ועל ראש אחותי לברכה ותפילה. "אני מבקש שבנותיי יופנו לזרם הדתי בישראל", אמר למר גולדשמיט טרם ההגירה. במחי רגע הוא ייוותר בגפו, ואנחנו נחיה בעולם אחר רחוק שעות הפלגה. היינו שקועות ביחסים החברתיים שלנו עם בני נוער שהכרנו מבית הילדים בוורסאיי, וחשנו אי נוחות שיש לנו אבא. רצינו להצטרף לחברים, לעלות איתם לאוניה. ידענו שאבא תומך בהפלגה, למרות הקושי להיוותר רחוק מאיתנו.

מבט אחרון - פרידה מאבא ברציף הנמל

הוא היה תמיד הגב המגן והמסייע לנו, ועל אף אותה ידיעה, העדפנו להשתחרר מהחיבוק האוהב שלו. היינו מורגלות לחברת ילדים. העולם נראה וורוד יותר בחברתם, בחיך הפרוש על פניהם, בעיניהם הבורקות, ובתקווה הניבטת מהם. העדפנו אותם על פני הסבל שניבטו בנו בדאגה, וניכרו מעיניו של אבא. ההפלגה היתה ללא תשלום, מה שמאוד קסם ושימח אותנו. עליזים ומאושרים עלינו על המדרגות המובילות מהרציף לסיפון. אבא עמד שעות ארוכות כשמבטו מופנה לעברנו, מנסה למצות את הפרידה, להתבונן בנו עוד ועוד, עד שהאוניה הרחיקה ולא יכולנו לראות אותו יותר.

גולדשמידט, מנהל בית הילדים, הפליג איתנו באוניה המטלטלת, עמוסת הנוסעים שנדחסו עליה. עיניו של אבא ליוו אותנו במחשבות ותמכו בנו נידפים ברוח, תלויים בחסדי אחרים, הפלגנו במשך שבוע ימים תוך הקאות בלתי פוסקות, בחום בלתי נסבל, בצפיפות שלא איפשרה מקום לתזוזה בחופשיות. חלף יום ועוד יום והאוניה כקליפת אגוז, ורק נעורינו הפיחו תקווה ושמחת חיים. גולדשמידט נחוש היה להביא אותנו לחוף מבטחים זהוב, לארץ ישראל, עליה חלמו דורות לפנינו. את ראשו הזקור של הכרמל ראינו ממרחק,

כשהים הפריד בהושטת יד בינינו ליבשה. "תראו את הכרמל!! איזה יופי!! רגע גדול!" התרגש גולדשמידט למראהו, בדמעות שניקוו בעיניו, התרגשות מהולה כעס על שאנחנו לא מגיבים כמוהו, למראה פלא הרגע המתרחש מול עינינו.

לא ידעתי מה לצפות מהארץ החדשה, ובעיקר חשבתי שאני מגיעה למדבר, כי זה מה שסיפרו לי, על הארץ החרבה דלת המים. הייתי בת שלוש-עשרה וחצי כשעליתי לישראל. השנה 1949, שנה לקום המדינה, שלומדת להתמודד עם העולים הרבים שנהרו לפתחה, לחוש בטחון ותמיכה אחרי מלחמת הדמים שהתחוללה באירופה. ירדנו מהסיפון. המהומה היתה גדולה. המון בני נוער וגם אנשים מבוגרים. מצאתי עצמי בים של שפה חדשה. טרם הספקתי להתאושש מהשינוי, קיבלו את פני בדי.די.טי. חשתי שהידיים קמוצות, והחיבוק אוזל, הבנתי מילים מסויימות, אולם לא דיברתי את שפת הארץ, מה שהותיר אותי מאחור, בתחושות הכי עמוקות שלי.

לאחר ההתרגשות הראשונה, הגיעה משאית אליה עלינו בסולם תלוי בן ארבעה-חמישה שלבים, והתיישבנו באחד המקומות של ארבעת שורות מושבי-העץ המוארכים. המשאית נדחסה בבני-הנוער שהכרתי, וזו הרחיקה מעיר הנמל ליעד. לאחר מרחק של כמחצית שעת נסיעה, עצרה המשאית בדרך חולית. ממרחק מה יכולנו לראות את כחול הים, עליו הפליגה האוניה שלנו "גלילה" שהביאה אותנו לארץ החדשה. "הגענו" שמעתי, כשהתרגשות, המולה, המון בני נוער, ירדנו מאותו סולם שבירכתי המשאית. אוהלים-אוהלים שורות ארוכות שאין רואים את סופן קבלו את פנינו.

מחנה מעבר כרכור

"מחנה מעבר כרכור" היה מקום המגורים החדש שלי, שיועד לילדים ולנוער ניצולי שואה. מחנה מעבר 22 פרדס-חנה-כרכור, היום מחנה 80, קלט עולים בצריפים ובאוהלים מתחילת 1949 והוא מסמל את תחילת דרכי בארץ. במחנה המעבר "כרכור" החליטה אחותי לאמץ את השם חנה ולהשיל את שמה הקודם. אני העדפתי לשאת את שמי המקורי.

באחת הפעמים רציתי לחוש את החופש במיטבו. הסתכנתי, ברחתי מהמחנה, עצרתי טרמפ, והגעתי לעיר הנמל חיפה, העיר בה ירדתי לרציף מספר חודשים קודם לכן כעולה חדשה. הצלחתי לחמוק תוך רצון עז לזכות בחופש שכה ייחלתי לו. רציתי להיות ברשות עצמי, נערה בוגרת, שמחליטה על גורלה. העיר קיבלה את פני בלטיפה, והביקור החטוף הגיע לסיומו. חזרתי למחנה האוהלים חסר הפנים ואיש לא שאל "איפה היית?", איש לא הבחין שנעדרתי שעות ארוכות.

במשך חצי שנה שהיתי בכפיפה אחת עם אחותי, אולם החלטה מלמעלה הפרה את האחוה. קבוצת הנוער פוזרה. חוויתי פרידה מחברים שהכרתי, פרידה שהוחלט עליה על פי גיל, וכל אחד הופנה למקום שיועד לו בדרכו החדשה בארץ.

הפרידה מאחותי

אחותי, נערה מתבגרת בת שבע-עשרה, הופנתה לקיבוץ הדתי עין-הנצי"ב. כשהמשאית התניעה והחלה בנסיעתה, רצתי אחריה בבכי, רוצה לעצור את הפרידה, להמשיך בחיים שהכרתי לצידה. רצתי עד שכלו כוחותיי, אבל המשאית המשיכה בנסיעתה ולא יכולתי לראות אותה עוד. איש לא עמד לצידו, איש לא תמך בי, לא שמעתי מילה טובה ומרגיעה. לראשונה בחיי מצאתי עצמי בודדה. לא היתה לי אוזן קשבת, לא היתה לי יד מנחמת. אחותי שתמיד היתה נוף ילדותי, הופרדה ממני. היה עלי להסתגל למצב החדש, לדעת שאין לי קרוב, ועלי לשרוד בכוחות עצמי.

כפר בתיה

הופניתי לכפר בתיה שיועד מטעם נשות מזרחי של הגוינט בארצות הברית לילדי שואה, מקומי הטבעי בתחילת דרכי בארץ. קבלת הפנים בכפר היתה מבחינתי כאב בלתי נסבל של פרידות וצורך בהתמודדות ובהישרדות. המציאות הכתיבה לי לחיות ללא בחירה תוך קבלת הוראות. למדתי לחיות בגפי. הכפר שוכן היום ברחוב ירושלים 1 ברעננה, הוא קריית החינוך אמ"ת כפר בתיה, מפעיל את רשת מוסדות החינוך הדתיים בארץ, ממוקם במערב העיר סמוך לפארק רעננה.

במסגרת החיים בכפר האזנו למוזיקה קלאסית, התעמלנו, בבקרים למדנו ועבדנו. כול הילדים היו יתומים. הורגלתי בקלות יחסית לסדר היום בפנימייה, שכלל השכמה בחמש וחצי בבוקר טרם הנץ החמה לקול מוזיקה קלאסית שהדהדה בכל שטח הכפר, ריצת בוקר בחשכת השחר בקור ובחום סביב הכפר, סיוט שקשה להתעורר לאורו, התעמלות בוקר, רחצה, תפילה וארוחת בוקר. דרשו מאיתנו להתפלל. כל חניך עבד ארבע שעות ולמד ארבע שעות. לאחר ארוחת הצהריים נדרשנו לנוח אפילו אם לא היינו עייפים. לפנות ערב התקיימה תפילת מנחה ואחריה תפילת ערבית. אחר ארוחת הערב הוקדש להכנת שיעורים וקריאה עד עשר בלילה, שעת כיבוי אורות. נשללה מאיתנו הזכות לדבר בשפת אמנו ברשות הרבים. תושבי הארץ נקראו "ותיקים" ואנחנו היינו "עולים חדשים", מה שהעמיד

אותנו בתחושת שונות. היינו נחושים לספוג את היהדות, את הזיקה לארץ ולערכיה, להיות כמו ה"צברים", בהם קינאנו - במעמדם ובשמות המשפחה העבריים שלהם, רצינו להידמות להם.

ממרום שנותיי איני נושאת חוויות נעימות מהמקום על אף שאני מבינה שהייתי חלק מהוויה הראשונית של מדינה בחיתוליה. הנהלת הכפר מהווה מבחינתי נקודה שאני מעדיפה להדחיק. כמו כל בני הנוער גם אני לא זכיתי להדרכה בחינוך מיני, עובדה שחסרה לי מאוד כנערה מתבגרת. בימים קשים כשלא הכרתי ולא הבנתי את המתחולל בגופי, זכרתי את מארן ואת אבי שחששו להתפתחות הנשית שלי.

באחת הפעמים לפני הנסיעה לישראל, אבא לקח אותי לרופא בסנט-אטיין כדי לוודא שאני מתפתחת כראוי. "הכל בסדר" עודד אותנו הרופא והמליץ על ויטמינים. מארן ביקשה "כשיגיע המחזור תכתבי לנו בקוד 'האנגלים נחתו', אנחנו נבין" וברגע האמת כתבתי "האנגלים נחתו".

החיים בכפר התנהלו ללא רגשות, ללא שיחות נפש, ללא הדרכה, ללא פינוק, ללא תשומת-לב. התקשיתי לרכוש את השפה העברית על אף שהסתדרתי מבחינה חברתית. עבדנו בשעות הבוקר, ולמדנו בשעות הערב. בנוסף לעומס שהוטל עלינו, היינו אחראים לניקיון החדרים.

שבעת ניסיונות השתלבותי בכפר, הכרתי חברות חדשות, ובניתי את חיי. רכשתי השכלה בלשון חדשה שהיתה זרה לי, מה שהיקשה, למדתי שפה, שהגייתה גרונית וכיוון כתיבתה שונה מהצרפתית השגורה בפי. האיסור לדבר בשפת אמנו, פרט לעברית, היקשה על תחושת הקבלה והאיכפתיות. נדרשנו ללמוד ולדבר בשפת הקודש, שלא היתה קליטה כצרפתית המתגלגלת על לשוני. תוך זמן קצר כול הילדים למדו את השפה העברית.

לא האמנתי למראה עיני כשהתקלחנו מדי יום, ותמונות מצרפת שם התקלחנו מדי פעם ובעיקר התבשמנו, הגבירו את פער ההשתלבות. חייתי במקום לא מוכר עם מנהגים והתנהלויות שונים מאלה שהייתי מיודעת אליהם. קשה היה לי להתרגל לחיים בארץ. כדי לעודד את רוחי הנכאה, לגמתי מהכוס שהבאתי מסנט-אטיין, וכך הרגשתי הקלת-מה מהקושי שעטף אותי. ספגתי את השתייה לתוכי עם הכוס האהובה עלי, וכך התייחדתי עם זיכרונות עבר מתוקים, והתעשתי. עם תום שנה בכפר שטפתי את הסובבים אותי בשפה עברית מתגלגלת. דברים מועטים זרקו אור באפלה. כשהגישו את עוגת השמרים שאהבתי, כל בני הנוער התנפלו עליה. החגים האירו זרקור חיובי על שהותי, אותם חגגנו לפי כל הכללים והטקסים המקובלים.

הביקור של אבא בישראל

אבא התגעגע אלינו לאחר שלא ראה אותנו במשך שנה תמימה.

מימין לשמאל: אני, אבי ואחותי

כחלק משנת החמישים לחייו, רצה לשמוח איתנו. אבא ביקר, ואף חשב להתאקלם כאן, ולתקוע יתד, להסיר את מעטפת הבדידות מחייו. לקראת ביקורו לא יכולתי להיעזר בהנהלת המקום ולכן ביקשתי מחברה שעבדה איתי בתורנות בחדר גיהוץ, "תחליפי אותי בבקשה. אני רוצה להיות במחיצת אבא שלי. אני רוצה ליהנות ממנו כל רגע ורגע כשהוא בארץ". בקשתי לא נענתה. מאוד נפגעתי מההתייחסות וחוסר הנכונות לבוא לקראתי, להבין את המצוקה שלי. הפגיעה, וחוסר ההתחשבות, הותירה את החברות בינינו נחלת העבר. ניסיתי לגמוע כל רגע במחיצת אבא. הביקור הסתיים, ניסיונותיו להתערות בארץ עלו על שרטון, והותירו שובל עצוב. אבא יחיה בסנט אטיין עם מארן ואנחנו נבנה את ביתנו בישראל. לאות הזדהות עם המדינה תרם לקרן קיימת לישראל, ובכך חתם את התקווה לחיות במחיצתנו בארץ, והביע את הרצון להמשך החיים וגאווה במדינה.

***

מזלי שפר עלי כשהוצבתי לעבוד עם יעל חרמון, אחות המרפאה בכפר, איתה יכולתי לשוחח ולשפוך את מר לבי. איש לא כיוון אותי לגבי המשך דרכי וכשרגע האמת הגיע בגיל שש-עשרה-שבע-עשרה היה עלי לעזוב את המקום ובאמתחתי לא היה דבר. בשנים, ששהיתי בכפר בתיה למדתי, להתפלל, לאכול, לנקות חדרים, למדתי ריקודי-עם והווי חברתי. אולם הרגשתי חסך אדיר בשיחות אישיות. הצורך בעצמאות בער בעצמותי, אולם, נאלצתי להתאזר בסבלנות. באחת הפעמים הלכתי לחוף הים בהרצליה. במשך ארבע שעות תמימות שהיתי בשמש הקופחת, נשרפתי כהוגן ובמשך ימים רבים עורי היה כנשל נחש.

***

כל אותן שנים שמרתי על קשרי מכתבים עם אחותי ששהתה בקיבוץ בעמק בית שאן, שנוסד על ידי עולים צעירים ניצולי שואה מגרמניה. בחופשים, כשלא היתה לי כתובת לנסוע אליה, ביקרתי אותה. כל אורח נדרש לעבוד כדי להצדיק את שהותו. הצטרפתי אליה פעם במקשת אבטיחים, פעם אחרת במחסן, ופעם במטבח. בלילה ישנו באוהלים, הגנו על עצמנו בכילה מפני היתושים, אולם מאום לא הועיל והמעופפים הטורדנים עשו בנו שמות.

לאחר שנים אחדות, אנטואנט, שהסתגלתי לקרוא לה בשמה העברי חנה, עברה להתגורר בירושלים, שם סיימה לימודי הכשרה כמטפלת תינוקות. עם סיום לימודיה מימשה את אהבתה שלא ידעה שובע בעבודה עם תינוקות, חיים שונים מאלו שהיו לה, שונים מאלו שהיו לי.

רוזה פרנס, אישה קשת-יום, ובעלה החייט, היו קרובי משפחה מצד אבי שהחיו בהדר יוסף בתל-אביב. לעיתים הגעתי אליהם בחופשות בלוויית אחותי. "תבקשי מרוזה מעט דמי-כיס" ביקשתי מחנה, כי שנאתי לבקש, תכונה שנותרה בי עד היום. "תבקשי את!", הטיחה לעברי. סוף טוב, חנה העזה לבקש וזכינו למעט מצלצלים.

חנה לא הזכירה מעולם את אמא בשיחות שניהלנו, ורק את בנותיה שיתפה באמירה "גדלנו ללא אם". היא נישאה, ילדה את שתי בנותיה, חיה וסימה, וזכתה בנכדיה: אסף, רופא במקצועו, גל, נווה, ונכדתה היחידה ירדן מבתה סימה, וניניה: הדס, נועם ונטע.

יציאה לעצמאות

לקראת עזיבת הכפר בעבע בי צורך עז להשיל מעלי את ערכי הדת שרכשתי, וזו היתה החלטה שנבעה עמוק מתוכי מתוך רצון לאמץ זהות שתואמת את החשיבה והאישיות שלי שצמחתי אליה. ידעתי שאני מפנה עורף למסגרות דתיות, וחיפשתי את דרכי החדשה.

המילה "המשך לימודים" כדי להתבסס ולרכוש דעת, לא היתה במילון המושגים של הכפר. חייתי במסך הישרדות, ורק היחס והעצות של אחות המרפאה בכפר בתיה, יעל, זרקו אור חיובי לתחושות האפלות שרחשו בי. יום אחד שאלה אותי "למה לא תלמדי להיות אחות?" שמעתי רגע לקראת עזיבתי את הכפר, ובעצתה, וללא עזרת-איש התעניינתי ונרשמתי לקורס אחיות בכוחות עצמי. כדי להתקבל לקורס היה עלי להציג תעודת לימודי תיכון מצרפת (צילום בעמוד 35), והצלחתי במשימה.

"את לבד?!", תהו אנשים, "איפה ההורים שלך?", "יש לי אבא" עניתי בגאווה ואז חזרו השאלות, "ממה נפטרה אמך" כי רצו לדעת עלי הכל, עד שהתעייפתי לענות, ובעיקר העדפתי לשתוק כשראיתי שהתשובות שלי מעציבות את פני השומעים, ואני שלא חיפשתי רחמים, העדפתי להפסיק לספר. התחזקתי בתוכי מהחוסן הפנימי שלי. את חיבוטי הגוף והנפש פתרתי בכוחות עצמי ללא יעוץ, ומעולם לא נעזרתי באנשי מקצוע.

התקבלתי לקורס שהתקיים בבית חולים "כרמל" בחיפה. הקורס כלל מגורים ומעט דמי כיס וכלכלה. התגוררנו שלוש בנות בחדר: אהובה אישה נשואה, בחורה נוספת ואני. יצאנו בחברותא לטייל בעיר הנמל, ולראשונה הרגשתי שאני בונה את חיי ומכוונת לעצמאות, ושמחתי בחלקי. למדתי באותה שנה תיאוריה ופרקטיקה.

מלאו לי שמונה-עשרה. מעולם לא חגגתי יום הולדת. נגנב לאוזנה של מנהלת משק הבית שיום הולדתי ה-י"ח קרב. "בגיל שמונה-עשרה חייבים לחגוג" אמרה. ביום המיוחד היא ערכה לכבודי שולחן ועליו כיבוד, מסיבה ששמחה אותי מאוד, ונטעה בי תחושה שלא הכרתי קודם.

עם סיום לימודיי, התחייבתי לעבוד במשך שנתיים בבית חולים של קופת חולים, לכן עברתי לעפולה לעבוד בבית חולים "העמק", שם גם קיבלתי מגורים וכלכלה, ומעט שכר. עם סיום ההתחייבות עברתי לעבוד בתשלום בבית חולים "אסף הרופא" שבצריפין. כל אותה תקופה ביקשתי דחיית שירות צבאי, כי הייתי מדוללת מזומנים, ונאלצתי להשתכר למחייתי. מזלי שקיבלתי דחייה של חצי שנה ובהמשך דחייה נוספת של חודשיים, והתפרנסתי בצמצום. לאחר דחיות חוזרות ונישנות, התגייסתי לחיל הרפואה, כשהפרש של שנה הפריד ביני לבנות האחרות שהתחילו, הפרש שגרם לי תחושת אי-נוחות, כי הייתי במקום אחר בחיים, ולא חווייתי את גיל שמונה-עשרה על החן והיופי שבו. במסגרת שירותי הצבאי עבדתי כאחות בתל-השומר, ועניתי להגדרה "חיילת בודדה", ללא משפחה, ללא תמיכה.

געגועים לאבא

מספר שנים מאז ביקורו בארץ, לא ראיתי את אבא. באותם שנים הקשר היה באמצעות מכתבים, וקשר טלפוני היה כמעט בלתי אפשרי. חייתי תחת געגוע מתמשך, וקיוויתי לפגוש בפניו הטובות. ביקשתי מהצבא מספר פעמים שיאפשרו לי לבקר אותו בצרפת. למרבה האכזבה, כל בקשותיי נענו בדחייה. "אבא, תכתוב לכתובת שלי שאתה מבקש שהצבא יאפשר לי לבקר אותך", פניתי לאבא כמוצא אחרון.

לרוע המזל ימים אחדים לאחר מאמצי, אבא חלה, וביקש במכתב ממוען אלי ומופנה לרשויות הצבא, שיאפשרו לי לבקר אותו. ניגשתי עם המכתב לקצין רפואה ראשי בתל השומר, ודמעות על לחיי. רק אז אישרו לי לטוס לביקור חולים.

ריחפתי מאושר לקראת המפגש. המכתב ענה על חלומי להתרפק על אבא. חלמתי על הרגע שאפגוש בעיניו. כדי לממש את החלום, נעזרתי בגיסי שניאות לשלם את כרטיס הטיסה. יום קודם הטיסה, ארזתי מזוודה קטנה ובה בגדי החלפה למספר ימים. יום הטיסה בחודש ינואר, לו ציפיתי בכיליון עיניים, היה סוער וגשום מאוד. לא נפרדתי מאיש בשדה התעופה, רק השפה הצרפתית בדלפק חברת התעופה בישרה לי שעוד שעות בודדות אזכה לשמוע את הצלילים הערבים לאוזני מפי אבא. בדילוגים שמחים עליתי על גרם המטוס, דיילת קידמה את פני, והשפה הצרפתית הערבה לאוזניי התגלגלה ביתר עוצמה. חשתי את פעימות לבי מתגברות, ישבתי ליד החלון, וכשהמטוס החל לנוע על מסלול ההמראה ריחפתי מאושר.

לאחר טיסה של כארבע שעות סוערות ומטלטלות, גלגלי המטוס נשקו לשדה התעופה אורלי בפריז. הגעתי לסנט אטיין ברכבת לאחר שעות ארוכות של נסיעה ונופים מתחלפים. כל הדרך חשבתי על הפגישה הקרובה. פגשתי את אבא כשהדלת ברחוב francis-garnier נפתחה. אבא בא לקראתי עם החיבוק הרחב שלו, מביט ושמח על אף שעבר אירוע מוחי קל, שניכר היה בידו ובהתנהלות שלו. מרוב התרגשות לא ייחסתי חשיבות רבה למצב בריאותו, וכל שרציתי היה להסתופף בכנפיו.

לאחר שהות של ימים אחדים בביתה של מארן, אבא הציע שנעלה על רכבת לפריז כדי לסדר עניינים. בגלל המרחק מסנט אטיין לפריז ישנן עצירות ביניים. אחת התחנות היתה בליון. לאחר ישיבה ממושכת בקרון הרכבת, אבא ביקש לחלץ עצמות. "אבא אל תרד, חשוד, ואתה צריך לנוח", הפצרתי בו פעם ועוד אחת, אולם כל תחנוני לא הועילו. מספר מסילות ברזל חתכו את התחנה, מה שהיקשה על שדה הראייה, וגם הלילה ירד, וקשה היה להבחין ברכבות הדוהרות. אבא לא שעה לבקשותיי וירד מהרכבת.

עברה רבע שעה והוא לא שב. דאגתי, וגם לא ראיתי אותו מבעד חלון הקרון. לא מצאתי מנוח, עד שהתחלתי לחפש אחריו. לאחר דקות ארוכות ומתישות, יצאתי מחוץ לרכבת

ופניתי לעבר הרציף, כששמעתי "איש נפצע על פסי הרכבת. הבהילו אותו באמבולנס לבית החולים 'Grange Blanche' בליון". קשה היה לי לחשוב שמדובר באבא, אולם ככל שנקף הזמן, גיליתי, שלמרבה הכאב, האיש שנפצע היה אבא שלי.

מצאתי עצמי בבית החולים ליד מיטתו. "נאלצנו לקטוע את רגלו" הודיעו הרופאים. נותרתי חסרת-אונים. הייתי צמודה למיטת-חוליו. הרופאים לא האמינו שאבא ישרוד, ולא נטעו בי תקווה. "תקלו עליו בבקשה, הוא מתקשה לנשום" ביקשתי מהרופא שטיפל בו, וזה שעה לבקשתי, חיבר מכשיר חיצוני מבית החזה להכנסת אוויר, והוסיף הזנה בצינור לושט כי נמנע ממנו לאכול בכוחות עצמו. ישבתי עם האחיות, ואלו שמעו את הסיפור שלי, ודמעות ניקו בעיניהם. חייתי בתקווה שאבא יתאושש. לדאבון לבי המכשיר האריך את חייו ביומיים. לבו נדם.

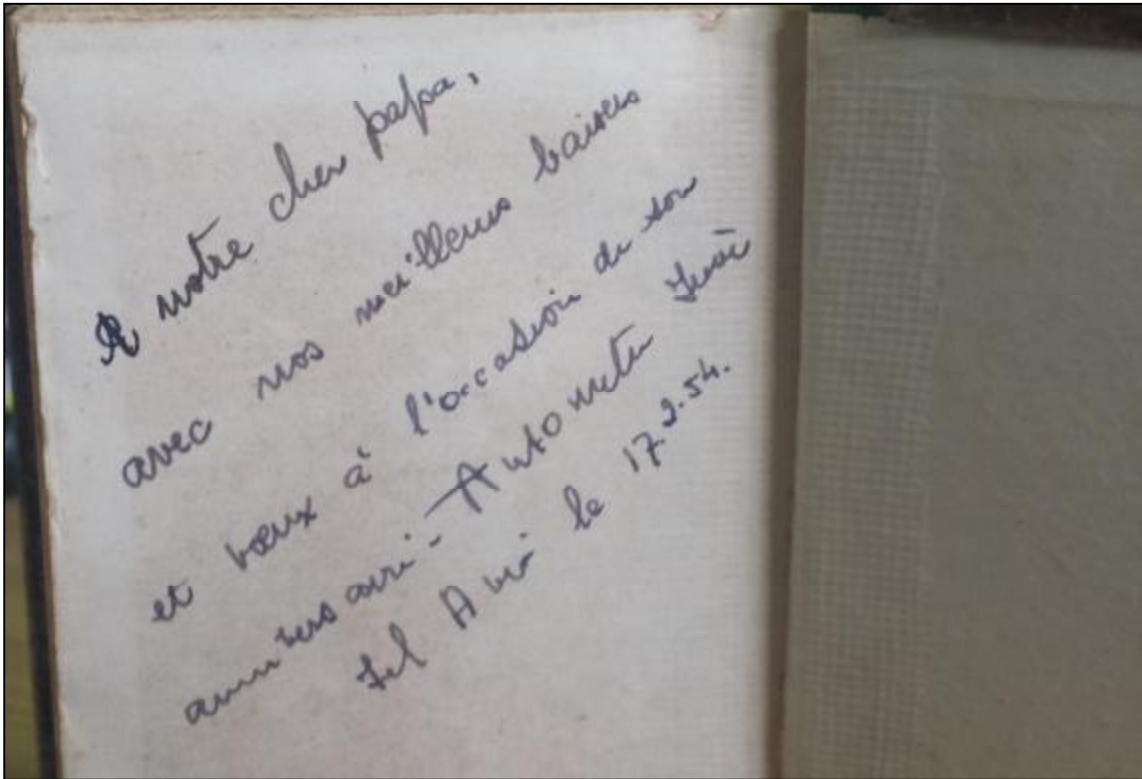
הפכתי יתומה ב **23 בינואר 1958**.

זכרו ברוך לעולמי עד.

כדי להביא את אבא לקבורה יהודית, יצרתי קשר עם הקהילה היהודית בסנט אטיין, בעזרתה התומכת של מארן, שתמיד ידעה להיטיב איתנו. הקהילה היהודית כיסתה את עלות הקבורה, ואבא נטמן בטקס דתי בחלקת היהודים בבית הקברות בליון. ליוויתי את אבא בדרכו האחרונה. לאחר הקבורה נסעתי לביתה של מארן, שם ישבתי שבעה על כסאות נמוכים, כמנהג אבלות היהודים, מנהג אותו מארן הכירה וכיבדה, וכך נטעה בי תחושה חמה של קבלה. אחותי היתה בארץ מטופלת בתינוקת ונמנע ממנה להגיע. חברותיה של מארן והשכנות שלה הגיעו לנחם אותי. גם France בתה של מארן ישבה איתי, וגוללה בפני סיפורים על הימים שהייתי רחוקה מאבא.

לקראת יובל החמישים וחמש לאבא רצינו להעניק לו את אהבתנו בצורת סידור, כי ידענו שהוא מסורתי, והמורשת היא ערך עליון עבורו. שלחנו את הסידור, והקדשנו אותו בכתב ידנו באהבה רבה. עם פטירתו, מצאנו בין חפציו את המתנה ובו הקדשה שלנו.

הסידור אותו הקדשנו לאבינו

אחותי שמרה עליו, ומאז לכתה (בשנת 1992) הוא שמור אצלי.

אני חיילת בשנת 1956

ביקשתי לא לחזור לעבודה בבית החולים. בצבא התחשבו בי, והמשכתי את שירותי במרפאה 9 ביפו, מרפאה שאין לה זכר היום. התפקיד אליו שובצתי היה טוב, ולא שגרתי לחיילת במצבי.

לאורך שנה תמימה בשירותי במרפאה, **ביקשתי שחרור מוקדם** כדי שאוכל להתפרנס. תחנוני לא הועילו, כולן נדחו בזו אחר זו. נאלצתי למלא פקודה למורת רוחי ולעבוד בתפקיד בו הוצבתי, תפקיד שהיה עבורי מוצא כלכלי, הרע במיעוטו: קיבלתי אש"ל (אוכל שתייה, לינה).

בשכר החודשי המצומצם שילמתי ארבעים לירות עבור שכירות חדר במקום טוב ברחוב דיזינגוף 274 בדירה של אישה זקנה. העדפתי לגור בגפי, להיות עצמאית, שתהיה לי פינה שהיא רק שלי ואעשה בה כל העולה על רוחי, שאיש לא יגיד לי מה לעשות. הרצון לעצמאות שלט בי וכיוון את מהלכי. לראשונה התמוגגתי ממקום שהוא שלי. החדר כלל מיטת ברזל וארון בן שתי דלתות. השירותים והמטבח היו משותפים. המטבח לא ממש עניין אותי כי לא היה בידי לרכוש מצרכים לבישול. מהכסף שנותר לאחר תשלום השכירות, אכלתי עוגה יבשה ושתיתי גוזז.

זוג מבוגר שכר חדר נוסף בדירה, ולמורת רוחי באחת הפעמים כשהתקלחתי, המבוגר הציץ עלי מבעד לחרך, ואני נותרתי חסרת-אונים.

קינאתי בצברים שלא היה עליהם נטל פרנסה, בעוד אני נאלצתי במסגרת שירותי הצבאי לחפש עבודות צדדיות. יום אחד מישהי נזקקה לזריקה באופן פרטי, וזה נתן לי רעיון לחפש עבודות מסוג זה.

בהיותי חיילת עברתי באחת הפעמים דרך מלטשה לאבני-חן ששכנה מעבר לסמטה סמוך למרפאה. "חיילת, חיילת" שמעתי, והפניתי מבטי. "שמי דוד" אמר, ובאותה נשימה הביע את רצונו לפגוש אותי. נפגשנו פעם ועוד פעם. תמיד אהבתי יופי ואסתטיקה ואבני החן קסמו לי. התחברתי לעבודותיו. הוא חיזר אחרי, החמיא לי והרגשתי אהובה. הידידות בינינו התהדקה. דוד סיפר לי על שירותו הצבאי בחיל הים, כיצד התנגד לפקודות ואנחנו צחקנו המון.

נהגנו לאכול אצל "שולמן", סטקייה ליד הדואר המרכזי בפנינת אלנבי יהודה הלוי. הבעלים היה ידוע כחצי-עבריין, ויחד עם זאת התמחה בהכנת סטייקים טעימים, אותם הניח על גחלים בוחשות ואנחנו התענגנו עליהם.

סעדנו גם אצל "נלור" ברחוב אילת. יצאנו פעמים רבות למועדוני לילה, לבארים, מסעדות, והוחמאתי שהוא משלם עבורי, כי לא היו באמתחתי סכומים להוציא עבור הבילויים הרבים שלנו.

דוד גר עם הוריו ביד אליהו, ובכל פעם כשיצאנו לבלות הוא הגיע עד רחוב דיזינגוף 274, ליווה אותי חזרה והמשיך ברגל עד יד אליהו. עם סיום שירותי הצבאי התחלתי לעבוד ולראשונה קיבלתי שכר תמורת עבודתי בבית החולים "אסף הרופא", עבודה שגמלה לי אושר בל יתואר.

במקביל לעבודה בבית החולים, כשמלאו לי עשרים ושניים חורפים למדתי לדגמן אצל לאה פלטשר, שהיתה סמל לטיפוח חן. הייתי גם מועמדת למלכת המים, אולם כשאין מצלצלים, המטרות מתרחקות, ושוב נוכחתי בחשיבות הכסף. אף פעם לא ביקשתי עזרה כספית מאיש, כנראה כדי להימנע מסירוב, וגם אז הסתפקתי במה שיש לי, והעדפתי לפרוש מההצעה.

נישואין לדוד - 10 בנובמבר 1959

תקופת החיזור נעמה לי. נישאנו בחתונה צנועה ביותר בוועד הקהילה ברחוב שד"ל בתל-אביב. החתונה לא לוותה בריקודים ומוזיקה וגם לא בארוחת מלכים. בטקס החופה נכחו מוזמנים מעטים מהצד שלי. דמותו של אבא חסרה לי מאוד. את דוד ליוו סבתו, סבו והוריו. אחותי ובעלה ליוו אותי. בשמחה שלנו השתתפו חברים של הוריו של דוד, לאה-ליזה ואלכסנדר ניידץ, משפחתו הענפה של דוד, אחיו הרבים של אביו, וגם חברים שלנו, שהספקנו להכיר והגיעו לשמוח איתנו.

הוריו של דוד, לאה-ליזה ואלכסנדר ניידץ

בתי הבכורה קיקי עם בן-זוגה דורון ביום כלולותיהם

כשאני חושבת על חתונת בתי קיקי ובן-זוגה, אני מבינה שהזמנים השתנו, ובחתונת שרון הנכדה הבכורה שלי נוכחתי שזמנים משתנים. טקס הכלולות של קיקי ודורון נחתם בגן אורנים בגני התערוכה עם המון מוזמנים, משפחה, חברים ומכרים, חתונה לא צנועה במיוחד, מלווה ריקודים, שפע כיבוד ואוכל עם ישיבה ליד שולחנות אישיים. החתונה של פזית וגדי נערכה באולמי "ויטראז" בנס ציונה עם כל הנלווה לחתונות של ימינו, לא דומה באופייה לחתונה שלי עם דוד. בת הזקונים, שלי, חיה אחד-עשר שנים בזוגיות עם ליאור אביטן ללא טקס דתי, ולהם שלושה ילדים: רוס, עלמה, לירי.

בתחילת דרכי כאישה נשואה גרתי בכפיפה אחת עם דוד והוריו, עולים מרוסיה, שדיברו עברית עילגת. דירתם סיפקה לי התחלה לחיי זוגיות. אמו שהיתה אמונה על רזי המטבח הפליאה לעשות, היתה מומחית למאכלי חצילים.

***

נמנעתי לשתף את דוד בתחושת היתמות שלי, ועם סיום שנת האבל על אבי, המשכתי את חיי כרגיל. דוד כיבד את רצוני לשמור על פרטיות.

***

התרבות היהודית והצרפתית שזורות בי. אני אוהבת להאזין לזמרים צרפתים כמו שרל אזנבור, ג'ורג' ברסאנס, ז'אק ברל, חברות קומפניו דה לה שנסון, Les compagnons de la Chanson איב מונטן, שירים שמלווים את הווייטי. הקפדתי ללכת להופעות שלהם כשהגיעו לארץ, והתמלאתי שמחה שאני יכולה לחזור בתחושות העמוקות ביותר שלי

לחיים שהיו לי, לחיים לצד אבא, למשפחה שהיתה לי. אני נהנית להאזין לשירים " Ne me quitte pas", אל תעזוב אותי, עלי שלכת tombe la neige, אהבה בת עשרים, שיר על סוכרייה Mistral gagnant, צלילם מתנגן בתוכי, ואלה מוסיפים לי חיוך ושמחה. צלילי השפה הצרפתית אהובים עלי, והיום אני מאזינה ב YOUTUBE לשירים בשפה שצליליה נפלאים וקסומים בעיני. חיי קשורים גם לטעם הצרפתי, לבגט, לקוראסון, לאנדיב.

***

בנינו את עצמנו בזוגיות שלנו. עם לידת הבנות היינו ראשית העולם עבורן. חשתי שאני בונה יש מאין. בנינו חיים שיש בהם אמא ואבא ובנות. העדפתי להתוות את דרכן של בנותיי לעתיד. העדפתי להימנע מחיטוט וחפירה בשורשים, בעבר. בנותיי גדלו כצבריות ישראליות כמו שאני גדלתי צרפתייה להורי הפולנים, כמו שאני רציתי להיות צברית. רציתי להנציח בבנותיי את החוסן.

קיקי הפכה אותי לאמא, חוויה עוצמתית ותחושת אחריות אדירה רבצה עלי, וחוזק פנימי בלתי נדלה להצליח לגדל אותה, ולהתמודד. ילדתי את קיקי בניתוח קיסרי, הסתכלתי עליה והייתי מאושרת, אחותי שהפכה אמא שנים קודם, עזרה לי בעצות והוסיפה "אירן את אמא, את צריכה להיות חזקה עכשו" ואני אימצתי את מילותיה ותחושות עוז ועוצמה נבעו מתוכי. בשנות השישים היתה לנו מכונית עם גג נפתח.

פזית נולדה בלידת מלקחיים. החלטנו שהיא תקרא אחרי אמי פולה, וכך התהווה השם בגירסתו העברית, פזית.

טיילנו המון בארץ ובעולם. כשהבנות היו קטנות לא היתה שבת שנשארנו בבית. נסענו לצפון הארץ ולדרומה. עם בוקר שבת התארגנו לנסיעה. בדרך עצרנו במסעדות, ועם ערב חזרנו לביתנו. טיילנו בקריית שמונה, סעדנו אצל ברקוביץ, מסעדה קטנה, בה הכין רק סלט קצוץ דק-דק סטייק וציפס, ארוחה שכינינו "הסלט של ברקוביץ". כשהבנות גדלו קמעה הדרמנו לאילת, אכלנו במסעדות, ארוחות שהיו נוף נסיעות הכיף שלנו.

בשנת 1968 לאחר מלחמת ששת הימים, כשהאופוריה שלטה בציבור, טסתי לאירופה עם דוד שידע לשלב עבודה והנאה. ביקרנו בפריז, בלגיה, אמסטרדם, גרמניה. טיילתי ברחובות פריז כמו לא היה אתמול, ונהנית מכל רגע. בשנות השבעים והשמונים דוד הירבה בנסיעות ברחבי עולם במסגרת עבודתו. כמומחה מספר אחד בארץ בליטוש אבני-חן, הרוויח פי כמה ממה שיכול היה לגרוף בארץ. הוא התקדם בעבודתו, סחר באבני חן. תמכתי בנסיעותיו, היטיבו עם כלכלת המשפחה. הנסיעות התכופות מנעו ממני לעבוד. שלפתי את בנותיי מהלימודים למשך שלושה שבועות, והמראנו לארצות לא נודעות. האמנתי ועדיין אני מאמינה שהנסיעות לימדו אותן יותר מהשהות בכיתה. ואכן הן למדו אנגלית, ראו עולם, למדו להכיר מנהגים ואורחות חיים שונים והתפתחו מאוד מבחינה

אישית בשל היותן חשופות לתרבויות שונות. טרחתי להעניק להן חיי רווחה והנאה, חיים שלא טעמתי בילדותי. רציתי שיחוו את כל מה שנחסך ממני. לא היססתי להוציא אותן באמצע שנת לימודים מחוץ לגבולות הארץ לעבר המטרה הנכספת, **איחוד המשפחה בהנאה.**

חרשנו את המזרח הרחוק, דרום אפריקה, זמבזוה, רודזיה לשעבר. היינו ב NOUMEA בירת ניו-קלדוניה באוקיינוס השקט, גן-עדן עלי אדמות, מרחק אלף מאתיים קילומטרים מזרחית לאוסטרליה. ניו-קלדוניה היא מושבה בה מדברים קריאולית-צרפתית, שם נהניתי במיוחד, כיוון שהמקום החזיר אותי לשפה. בחלק מהזמן גרנו ארבעתנו במקומות שונים. ובחלק מהמקומות נאלצנו להיפרד לתקופות קצרות. באחת הפעמים סוחר סיני הזמין את דוד למרק סנפירי-כריש, מנה שעלתה הון עתק, אולם מעמדו של דוד והמפגש איתו הלמו את סעודת-היוקרה. עם הרצון להעניק לבנותיי בית ובו אמא ואבא וחיים משותפים, לא תמיד הצטרפתי לדוד, אולם על אף נסיעותי התכופות תמיד נכח בחגים, בראש השנה ובפסח, וכשהבנות היו קטנות, טרם לידתה של שלי, יזמתי נסיעות לבית ההארחה בקיבוץ נווה-ים וכך לא טרחתי במטבח וזכינו באידיליה משפחתית.

הפרש של כארבעה עשר שנים מפריד בין שלי לקיקי.

הייתי בת 39 כשילדתי שוב. שלי נולדה בבית חולים אסותא בלידה טבעית. כל הסוחרים שעבדו בכפיפה אחת עם דוד, הגיעו במכוניות פאר לכבד את מסיבת הלידה החגיגית שערכנו בביתנו בגבעתיים. אחת השכנות הטיבה לתאר את המראה: "וואו איזה מכוניות!! השכונה היתה חסומה מרוב רכבים!!" אלו היו האנשים איתם התרועענו. שלי נולדה לאחיותיה הגדולות, לכן לקראת לידתה, קיקי ופזית היו מעורבות במתן השם ואנחנו הרעפנו עליה אהבה. עם לידתה דוד העניק לי תכשיט של פדני, אבן איזמרגד-אמרלד. את אהבתו לשלי הפגין בדרכו המיוחדת. באחד הימים הביא גורה, שקראנו לה ספידי. שלי מאוד אהבה אותה, ואני, שלא גדלתי מעולם לצד כלב, גם נהניתי מהגורה שגדלה לחיית מחמד אהובה ואני התמודדתי עם גידולה.

***

דוד נעדר שעות ארוכות מהבית. הסוחרים נהגו להפגש ברחוב שינקין בתל אביב, ללא איגוד. בד בבד עם נסיעותיו, השכיל להקים את הבורסה לאבני חן ברמת-גן בכדי שלסוחרים יהיה מקום מוסדר ומאורגן לעסוק במקצוע. לאורך שנים הוא כיהן כנשיא הבורסה ולאורך שנים שימש נשיאה. השתתפתי בפתיחה המכובדת של הבורסה, ובתום ארבעים שנות פעילות, הוזמנתי כאורחת כבוד לטקס, שם הוענקה לי תעודת הוקרה לזכרו.

***

נסענו ושוב חזרנו עד שדוד התיישב בסינגפור והקים שם עסק לאבני חן ואנחנו קנינו שם דירה. חיננו ברמת חיים מאוד גבוהה וידענו שכל מה שאנחנו חולמים עליו, וכל מה שאנחנו תאבים להשיג, הוא בהישג יד.

הבנות בגרו וחיפשו חברה הולמת. פזית התנגדה ללמוד בבית ספר סיני, אולם לא יכולנו לרשום אותה לבית ספר אחר, כי רק לילדים שהוריהם נשאו משרות ציבוריות, אישרו לימודים בבית ספר אמריקאי. המציאות אותה לנו חוסר יכולת לשלוט במצב. החלטנו להעניק לבנותינו מורים פרטיים, אולם עדיין חסרה להן חברה מתאימה. לקיקי היו חברים ישראלים בסינגפור, אולם גם בהם לא היה לה די.

כשקיקי היתה בת שבע-עשרה החליטו בנותיי הבוגרות לחזור לארץ. שלי היתה בת שש ונשארה איתנו, היתה בחוגים ללא די. היא התרגלה ללמוד לאין קץ כדי לספק את סקרנותה. גם בהמשך פנתה ללימודים אקדמאים, כשהיא מממנת את לימודיה בעצמה וסיימה תואר בתקשורת ובצרפתית באוניברסיטת תל-אביב.

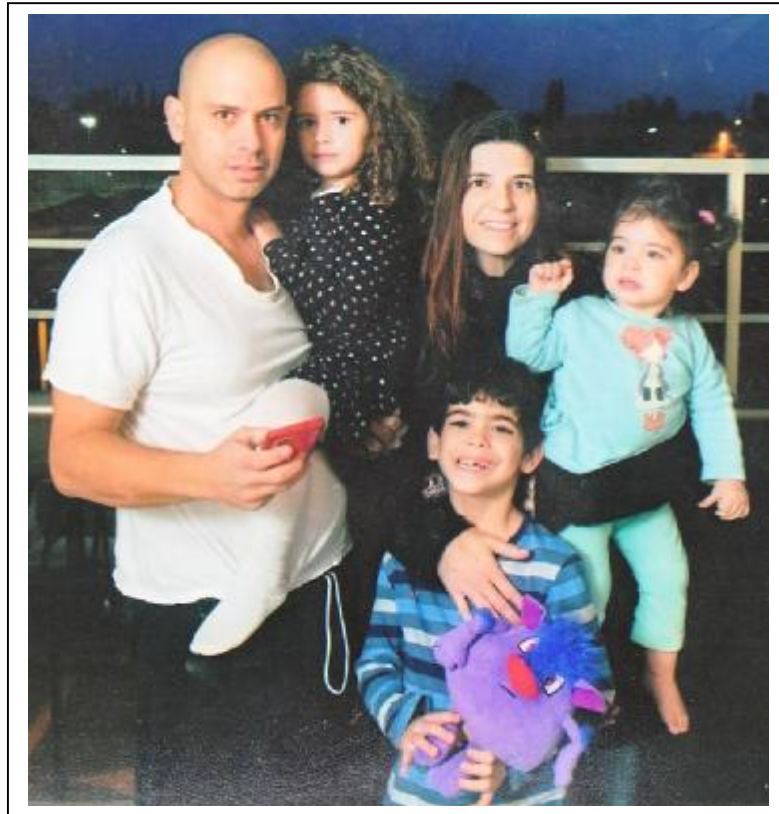
היתה לנו דירה בגבעתיים, וכשהבנות לחצו עלינו לחזור לישראל, חככתי בדעתי. ידעתי שבנותיי מאושרות בארץ, וגם ידעתי שדוד מאושר במשלח ידו וביכולת להעניק למשפחה כל שנרצה. ההחלטה באה מהאמת הפנימית העמוקה ביותר שלי. "אנחנו אורזים וחוזרים לישראל" הודעתי לדוד בנשימה של רגע. דוד היה קשוב אלי! נעתר לבקשתי. עזבנו באישון ליל את הדירה שבבעלותנו, שתי מכוניות מרצדס, אחת לעבודה שלו והשנייה לצרכינו הפרטיים. הפקרנו את מה שהיה לנו ופנינו מערבה לאחוזה משפחתית.

היינו משפחה מאושרת שחיה תחת קורת גג אחת בישראל. החיים התנהלו על מי מנוחות, אמנם דוד לא יכול היה להגיע לרווחים שהיו לו בסינגפור, אולם החיים בצוותא עם הבנות גברו על כל מכשלה כלכלית. לא ארכו הימים והאימפריה שבנינו החלה להראות סימני האטה. דוד לא ערב אותי בעסקיו, וטוב שכך, ואני גם לא הייתי מעוניינת ליטול חלק ולהיות בעובי הקורה של ענייניו הכלכליים.

בנותינו הבוגרות היו נשואות, בנו את התא המשפחתי שלהן. בדוד דבק כינוי חדש "סבא". הוא לא אהב את המילה עצמה, אבל את הנכדים אהב מאוד, ולכן קראו לו "דודיק" ולי "אירני" וכך הם קוראים לי עד עצם היום הזה.

ההאטה בעסקיו של דוד המשיכה בירידה תלולה עד שקריסה החלה לאותת לעברנו. לא בכיתי בפני בנותיי, לא שיתפתי אותן במצבנו העגום והדועך. מכרנו את הדירה בגבעתיים כדי לקנות דירה ברמת אביב, שגם אותה נאלצנו למכור בגלל חובות שהתערמו. עדיין שרדתי, אולם בלית ברירה שיתפתי את בנותיי במצב אליו נקלענו. "בואו לגור אצלי" הציע חתננו דורון, ואנחנו נעתרנו להצעתו, והסתופפנו במחיצתם מספר חודשים.

דוד ניסה את כוחו בפרסום, הצליח, ואנחנו עברנו לגור בשכירות בגבעתיים. אני, שלא חלמתי לעבוד, חזרתי למעגל העבודה כשכירה. לא בחלתי בעבודה, ומזה עשרים שנה התפרנסתי מעמל כפיי, ויודעת שהעבודה היא חיינו, והיא מעולה, היא מקימה אותנו, והיא מעלה אותנו. אני שמחה על כל יום שיש ביכולתי לעבוד ועל כל יום שאני זוכה ליהנות מהמשפחה הענפה והיפה שלי.

שלי ובן-זוגה ליאור ושלושת ילדיהם: רום, עלמה, לירי

תאריך נישואין	זוגיות	תאריך לידה	בנותיי ובני-זוגן
		16.6.1960 אסף הרופא	קיקי פלדמן
		2.10.1958	דורון פלדמן
12.1.1983	קיקי ודורון פלדמן		
		1.9.1965 ב"קריה" ת"א	פזית דמתי
		15.7.1957	גדי דמתי
3.11.1988	פזית וגדי דמתי		
		4.9.1974 "אסותא" ת"א	שלי ניידץ
		14.3.1974	ליאור אביטן
בזוגיות מ- 2006	שלי וליאור		

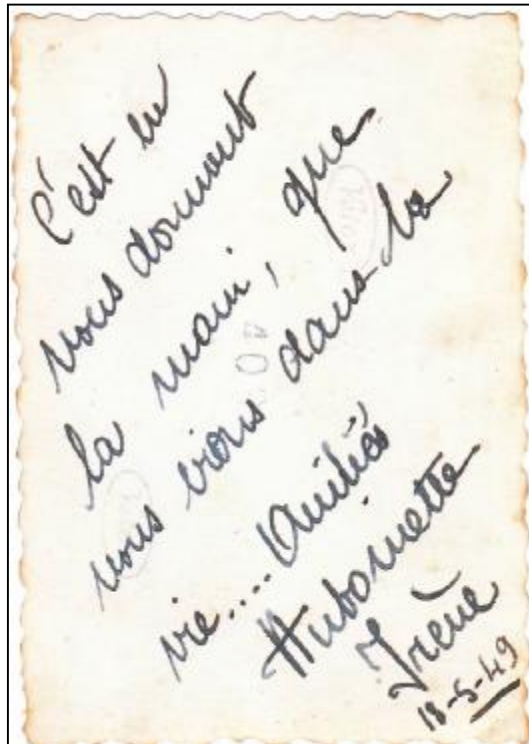
מלמעלה מימין: עדן, מאיה, בר; אני בין שתי נכדותיי; למטה: רום, לירי עם שלי, עלמה, שרון
הנכדה הבכורה; והנינים יהלי ונועם;

תאריך לידה ומקום	ניני	תאריך לידה ומקום	נכדי
22.10.2011 "מאיר" כ"ס	יהלי ווגל	22.7.1983 תל-השומר	שרון פלדמן-ווגל
23.1.2015 "מאיר" כ"ס	נועם ווגל	23.4.1987 תל-השומר	מאיה פלדמן
		7.7.1991 "הקריה" ת"א	עדן דמתי
		5.10.1994 "מאיר" כ"ס	בר דמתי
		12.12.2008 "ליס" איכילוב ת"א	רום אביטן
		11.9.2010 "ליס" איכילוב ת"א	עלמה אביטן
		28.6.2013 "ליס" איכילוב ת"א	לירי אביטן

2010 הווה ועבר

אחותי ואני בוורסאי

כיתוב על גב התמונה שצולמה בוורסאי לפני העלייה לארץ

תרגום לעברית: בצורה הזו, כמו שאנו אוחזות יד ביד ככה נצעד בחיים

את אמא הדחקתי מהתודעה שלי, ועל אבא קשה היה עלי לוותר. חשבתי לפקוד את קבר אבי בליון ואת קבר אמי במץ, כדי להתייחד עם זכרם, ואני רוצה להאמין שאגשים חלום זה.

לפני עשרים וחמש שנים איבדתי את אחותי, שנשקה לשנת השישים לחייה. תמונה מהעבר חצתה את כל הווייתי, בה נשבענו אמונים זו לזו להיות תמיד יחד ולתמוך אחת בשנייה. הייתי צמודה אליה לאורך שנות חיי, והפרידה ממנה היא כתלישת חלק מהחיים הקודמים והקרובים ביותר שהכרתי. חנה נישאה לישראל בוכמן, ניצול שואה מפולין, זכתה ללדת שתי בנות, חיה וסימה, תא משפחתי שבנתה במסירות, ואני שמחתי בחלקם.

חנה נפטרה בבית רבקה לאחר שמחלת הסכרת חוללה בה שמות, עד שנאלצו לקטוע את רגלה. היא טמונה בבית קברות ירקונים.

למדתי להתמודד עם מצבים בלתי צפויים. מחוסנת, ידעתי לשרוד גם כשאיבדתי את דוד ב 31.3.2010 הטמון בבית קברות "ירקונים". המוות שלו לא היה פתאומי, אולם החיים בלעדיו אילצו אותי לפתח שוב את שרירי ההישרדות שבי, ולהתמודד עם קשיי החיים. כזוג לשלוש בנות נשואות ונכדים, יכולנו לנוח על זרי הדפנה, אולם החיים החזירו את גלגל חיי למקום בו למדתי לשרוד, והחיסון שספגתי בילדותי, עוזר לי להתמודד. היום אני יכולה להחשיב עצמי כשורדת מחוסנת בעלת שרירים.

החיים הקודמים שלי הכינו אותי לחיים אותם אני חיה.

מימין: עלמה נכדתי, עדן נכדי, קיקי בתי, רום נכדי, שלי בתי, פזית בתי, אני, בר נכדתי, גדי בעלה של פזית

מימין: שלי, קיקי ביום כלולותיה, סימה האחיינית שלי, אחותי חנה ובעלה ישראל

מימין: שלי ניידץ, סימה אחיינית שלי, ישראל בוכמן, בעלה של אחותי, אחותי,

אני ובעלי, פזית דמתי, קיקי פלדמן, דורון בעלה של קיקי

מימין: סימה אחיינית שלי, אחותה של חיה, דוקטור אסף שוורץ בנה של חיה שוורץ אחיינית שלי

קורות חיך, אמא, ילדותך ונערותך בצל המאורעות המשפחתיים הביאו אותך לכתוב את סיפור חיך. כילדות גדלנו בצל עובדות מסוימות שסיפרת, על יתמותך מאם בגיל שלוש, שהייתך בבתי ילדים

קיקי פלדמן

שונים, העלייה ארצה עם אחותך, נערותך בכפר בתיה, והפרידה שנכפתה עליך מאחותך בשל הבדל גילאים. אודה ואומר שעברו שנים רבות עד שהשלמת פרטים שאת חלקם ידענו רק לאחרונה. אנחנו גאות בך, אמא, שלמרות התלאות והטלטלות שעברת, עדיין נשארת תמיד אופטימית, רואה את חצי הכוס המלאה, ותמיד מוצאת מילים מעודדות ומנחמות. חוסך בהחלט דוגמא טובה עבורנו, שהחיים חזקים מהכל!

פזית דמתי

גדלתי עם הידיעה שאמא התייתמה מאם בגיל צעיר מאוד, ועלתה לארץ לבד עם אחותה בגיל שלוש-עשרה. לא היו יותר מדי שיחות בנושא. גם ההכרה שאמא ניצולת שואה הגיעה הרבה מאוד שנים אחרי הילדות שלנו, כהבנה של נסיבות חייה. גם אמא מודעת לעניין רק בעשור האחרון, ולא ראתה את עצמה כל השנים כניצולת שואה. למרות זאת אמא תמיד מכוונת אותנו לאופטימיות, לראות תמיד בכל דבר את חצי הכוס המלאה, ולאהוב את החיים.

שלי ניידץ

מעולם לא הרגשתי שאמא גדלה ללא אם. על אף שהתייתמה בגיל שלוש ללא מודל אמהי, אני זוכרת אותה כאמא אוהבת, חמה, סבלנית, מאפשרת, כזו שמעניקה המון חופש ומרחב. מדי פעם הזכירה שגדלה בבית ילדים אבל לא פרטה יותר מדי, אלא אם שאלתי. תמיד סיפרה שיש לה רק זכרונות טובים מאותם בתי ילדים. החוויות שעברה לא ניכרו עליה, לא ברוחה הכללית ולא ביומיום בבית. אמא אף פעם לא חיה את העבר, אלא תמיד את הרגע. הראייה שלה, עד היום, אופטימית וחיובית, גם אם כנגד כל הסיכויים.

✓ d'un autre côté quant on a des conditions pareilles
 on survit et rien n'est difficile après cette période
 ma sœur a étudié à Jérusalem infirmière d'enfants
 et après elle s'est mariée et a eue deux filles
 quant à moi aujourd'hui j'ai 3 filles, 7 petits enfants
 et deux arrière petits enfants
 Mon mari est mort ça fait 6 ans, on a eu une drôle
 de vie, difficile au commencement et après on a eu
 une belle vie, mon mari était dans le commerce
 il était expert de pierres précieuses on a beaucoup voyagé
 dans le monde, on a même vécu un certain temps en
 Afrique du sud et à Singapour, nous sommes revenus
 en Israël, le commerce n'était pas fameux et
 d'autres choses aussi se sont passées pas fameuses et
 maintenant je vis dans un appartement loué entouré de mes
 filles et de mes petits enfants je l'ai adoré tous
 c'est à peu près le résumé de ma vie

IV / était méchant et se comporta avec nous d'une façon intolérable, je suis arrivée à l'âge de 16 ans on devait penser au futur un peu, personne nous dirigeait, ou aller?, quoi faire? comment on s'y met? rien du tout.

Mon travail était dans l'infirmerie et là-bas il y avait une infirmière "yaël" qui m'a proposé de prendre un cours d'infirmière et c'est ce que j'ai fait à Haïffa, l'hôpital "Carmel" pendant un an on était logé nourri et aussi un peu d'argent de poche, entre temps ma sœur était au Kibboutz, de temps en temps j'allais la voir, mais je devais travailler là-bas le travail" c'était le mot le plus populaire en ce temps là j'ai travaillé dans certains hôpitaux et je devais aller aussi à l'armée, et tout ce temps là on s'écrivait avec Papa et Maman et aussi avec France sa fille.

on recalait sans cesse mon service militaire, j'y suis quand même aller un peu en retard mais jusque au bout je me suis débrouiller toute seule, aujourd'hui on gâche beaucoup les soldats seuls on fait venir leur parents par surprise, moi je voulais seulement finir mon service militaire et commencer à gagner, quand j'avais quelques jours de vacances, j'allais travailler à l'hôpital pour avoir quelques sous j'avais pas de maison, avec mon argent de poche je louais une chambre chez une vieille dame et je mangeait à peine parce que je n'avais pas de quoi me nourrir.

III) que leur parents on etaient departé, le directeur
 etait M^r et ~~madame~~ madame Goldsmith et leur
 filles, ils nous occupé toute la journée et je
 me rapelle qu'il y avait une bonne ambiance
 notre père ne voulait pas tellement nous laisser
 partir, nous on voulait voyager c'était
 amusant, on savait pas exactement ce qui nous
 attendre, j'étais sûre que j'arriverai dans un
 desert, papa nous a accompagné à Marseille
 et etait très triste, nous a hérité, nous sommes
 monter sur le bateau "Galilé", le voyage était
 terrible, on etait sur le pont un tas d'enfants
 une chaleur épouvantable, le mal de mer, on vomissait
 après une semaine on est arrivé, on nous a mis
 du D.D.T. et on est monté dans un camion qui nous a
 amené à Kartouz dans un camp de nouveaux
 émigrants adolescent, la-bas on travaillait, apprenait
 l'ebreu et c'était défendu de parler français entre-nous
 après un an je parlais hebreu couramment, on etait
 dans ce camp un certain temps et ~~on~~ nous a ~~separé~~ séparé
 Ma sœur est allé au Kibboutz Ein Hamatziot et moi
 à Kfar Batia Raanana, la ~~separation~~ separation etait très dur,
 je me rapelle que je m'attachais au camion, voilà, c'était
 comme ça en ce temps la, A Kfar Batia c'était religieux
 on priait beaucoup, on travaillait et apprenait une demi-journée
 Il y avait la-bas un directeur pas tout à fait normal, il

II

Notre père à été deporté dans un camp en France et Mme PISSAVIN nous disait qui me paiera si notre père ne revient pas? mais il est revenu, il s'est sauvé et moi je ne l'ai pas reconnu, il avait une moustache avec les enfants on s'amusait, on faisait des lêtires comme les enfants sont capable, je me rappelle que Mme PISSAVIN n'était pas méchante mais pas trop gentille non plus

À la fin de la guerre papa nous a sorti de là-bas et nous a amené à St Etienne, il a comme une femme qui l'a caché, un certain temps, on l'appelle Manaine elle était venue, avait une fille FRANCE qui avait deux fils, Jean Claude et Pierrot, ils habitaient près de chez elle et chez Manaine on se sentait en famille qu'on a jamais comme avant, de voir papa chaque jour, on allait à l'école on était toute la journée là-bas Manaine était très gentille, nous apprenait toutes sorte de choses utile pour la vie, on l'accompagnait à l'église, Papa voulait quand même qu'on ait une éducation jeune, il s'est renseigné à une maison d'enfants jeune à Versailles et de là-bas on nous a donné l'idée de venir en Israël, on peut dire qu'on nous a préparé, et les enfants là-bas étaient orphelins

I

Je suis née en France (Metz) deuxième fille.
mes parents polonais sont arrivés en France
en 1925

Ma mère est morte subitement quand
j'avais 3 ans et ma sœur presque 7 ans
mon père veuf tout d'un coup, la famille
prend soin de nous un peu, plus tard papa
nous met dans des maisons d'enfant, je me
souviens qu'on a passé beaucoup de maisons
d'enfant des orphelinats (moi j'aimais pas ce
mot)

Papa nous visitait beaucoup et les larmes ne
s'arrêtaient pas quand il parlait, je n'oublierai
jamais, je pleurais beaucoup
quand la guerre commença, papa nous
a mis dans un village Arlanc au massif central
chez une femme qui prenait garde d'enfants après
l'école, nous on habitait chez elle. entre temps

אירן ניידץ e-mail : irene1121935@gmail.com

***

כתבה, ערכה, והוציאה לאור

רינה רוטברג – סיפורי חיים e-mail: rina.rotberg@gmail.com

תל-אביב 2017